ADATOK A HELYES MAGYAR ERDÉSZETI SZAKNYELVHEZ

Írta:

KRIPPEL MÓRIC.

BEITRÄGE ZUR RICHTIGEN UNGARISCHEN FORSTLICHEN FACHSPRACHE.

CONTRIBUTION À LA TERMINOLOGIE HONGROISE DE LA SYLVICULTURE.

CONTRIBUTIONS TO CORRECT HUNGARIAN FOREST TERMINOLOGY.

VON — PAR — BY:

Prof. M. KRIPPEL.

Ára 2·— P.

SOPRON, 1939.

OEE Könyvtár
Áll.Ell. 2020

ADATOK A HELYES MAGYAR ERDÉSZETI SZAKNYELVHEZ

Írta:

KRIPPEL MÓRIC.

BEITRÄGE ZUR RICHTIGEN UNGARISCHEN FORSTLICHEN FACHSPRACHE.

CONTRIBUTION À LA TERMINOLOGIE HONGROISE DE LA SYLVICULTURE.

CONTRIBUTIONS TO CORRECT HUNGARIAN FOREST TERMINOLOGY.

VON — PAR — BY:

Prof. M. KRIPPEL.

Ára 2·— P.

SOPRON, 1939.

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyv
Leltári szám: 171/2008
Csoport szám: I.
Raktári jelzet: S. III. 2.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

OEE Könyvtár
Ár: Ft. 2020

RÖTTIG-ROMWALTER NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, SOPRON.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Előszó.

Az Országos Erdészeti Egyesület nemcsak alapszabályszerű kötelességének tesz eleget, amikor ennek a régi hiányt pótló munkának a kiadásához nyujt segítséget, hanem *komoly időben* komoly példával kívánja szolgálni azt az ügyet, amelyet minden másnál előbbrevalónak tart: *a magyarságunkét.*

Nyelvünk tisztasága, szakkifejezéseink határozottsága és hibátlan alkalmazása nem másodrendű külsőségek és nem tetszetős irodalmi játék, hanem fontos nemzeti és kari érdek, amelyet nem tagadhat meg senki, *aki valóban közösséget érez* az ezeréves nehéz magyar sorssal és a magyar erdőkkel.

Nem részletezem, milyen nagy szükség volt rá, hogy ez a füzet megjelenhessen, mert aki egy-egy magyarázatot vagy indokolást elolvas benne, úgyis meglátja a teljes hátteret.

És akkor azt is érezni fogja, hogy helyeslése egyben *kötelezettséget* is jelent: készséges és következetes katonájává szegődni annak a munkának, amely a magyar erdőgazdaság, faipar és fakereskedelem nyelvében is a hiánytalan szakszerűséget és a tiszta magyarságot akarja uralomra juttatni.

Akinek pedig észrevételei, ellenvetései vagy aggályai vannak, forduljon bizalommal az „Erdészeti Lapok"-hoz, mert folyóiratunk hasábjait továbbra is nyitva tartjuk ennek a kérdésnek.

De hosszú évek fáradságos búvárkodását nem engedjük — jó magyar szokás szerint — egy-egy fölényes kézlegyintéssel elintézni! Csak a *termékeny* kritikát ismerhetjük el jogosnak, amely minden kifogását kellően *indokolni* tudja és nem *ötletszerűen* vet fel elgondolásokat, hanem az összefüggések lelkiismeretes elbírálása után *jobbat,* minden vonatkozásban valóban jobbat javasol.

Mert ne felejtsük el: a szaknyelv fejlesztése három feladatkörből kíván súlyos előfeltételeket: 1. sok-sok tapasztalatot a

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szak tényleges gyakorlatában; 2. tevékeny részt tudományos művelésében és 3. kellő jártasságot a nyelvvel való foglalkozásban.

Ezért bocsátjuk teljes bizalommal, sőt büszke örömmel útjára nagyrabecsült, hűséges tagtársunk tanulmányát, amelynek írója széleskörű gyakorlati szolgálatának, érdemekben gazdag tanári pályájának és buzgó nyelvészkedésének eredményei alapján kétségtelenül mint *legilletékesebb* szakember vállalta a nem könnyű megbízatást.

Hisszük, hogy ez a füzet minden magyar erdőbirtokos, erdőtiszt, fatermelő, faiparos és fakereskedő íróasztalán helyet kap és kellő megbecsülésben részesül.

Magyar öntudatunk parancsa, hogy aki mestere szakának, legyen mestere szavának, szakmája nyelvének is!

Budapest, 1939. év szeptember havában.

Dr. Mihályi Zoltán.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Tanulmányomban sorra veszem az „Erdészeti Lapok" 1938. évi II. füzetében (186—189. old.) szóbahozott szakkifejezések közül azokat, amelyekhez valami módosító, vagy kiegészítő mondanivalóm van s közibük sorozok, betűrendben — hol idegen, hol magyar címszóval — másutt felmerülteket és olyanokat is, amelyeket ez alkalommal magam találtam szükségesnek megvitatni.

Ebben a betűrendes felsorolásban hol csak a fogalmak leghelyesebbnek tartott magyar kifejezését közlöm, hol pedig — sokszor eléggé terjedelmesen — meg is okolom a javaslatomat, sőt amikor a szabatos értelmezés megkívánja, adatokkal is megvilágítom.

Közleményemnek ezt a részét megelőzi az *erdőhasználat* fogalomkörének és egyes főbb részeinek a meghatározása és elnevezése. Mintegy bevezetésül, mert ha ez a fogalomkör eléggé jól körülhatárolt is, egyes részeiben felmerülnek még megbeszélnivalók.

1. Az erdő használata,

vagy rövidebben, *egy* szóval az *erdőhasználat* azt a fogalmat jelenti, hogy az ember az erdőadta javakat a maga szükségleteire közvetlenül, vagy közvetve *felhasználja*. Erdő névvel illetjük — a tudományos meghatározás mellőzésével — azt a területet, amelyet a törvény erdőnek minősít, akár van a minősítés idejében rajta erdőt alkotó faállomány, akár nincs, és akár a fatermelés a gazdasági főcélja, akár bármely más használhatóság. Az erdőadta javak mindazok a növényi, állati és ásványi termékek, amelyeket összefoglalóan *erdei termékek*nek mondunk, sőt ezek közé kell soroznunk még olyan javakat is, amelyek kézzel fogható termékek felhasználásával

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nem járnak ugyan, hanem másképpen értékesíthetők, pl. a táj szépsége, látványossága.

Az erdő területén termő, vagy ősidőktől meglévő termékek egyeseinek használatát az illető termék nevével kapcsoljuk össze. Pl. ha fát termelünk ki az erdőből, ezt *fahasználat*nak mondjuk. Hasonlóan kialakult elnevezések a *kéreghasználat, fűhasználat,* stb. Lehet ezeket a használatokat valamely jellemző munkájuk szavával is elnevezni, pl. favágás, kéreghántás (bár kéreghántás akkor is van, amikor nem a kérget akarjuk kitermelni), fűkaszálás, kőfejtés stb. És szokásosak még más elnevezések is. Így az erdőben élő, tehát erdei terméknek tekintendő vadnak valamiféleképpen való „kitermelését" vadászatnak mondjuk, a halakét halászatnak stb.

Az erdei termékeket és kitermelésüket, *használat*ukat — hogy tárgyalásukban valamelyes természetes sorrendet tartsunk — beosztjuk 4 csoportba: a növényi, állati, ásványi termékek és egyéb hasznosítások csoportjába. Ebbe az utóbbiba tartozik az erdőterület egyes részeinek különleges használata, pl. farakodónak, tutajkikötőnek, akár saját használatra, akár bérbeadással való értékesítés mellett.

Ezeken a természetes csoportokon kívül szokás az összes termékeket még más két főcsoportra is osztani: a *főtermék* és a *melléktermékek* főcsoportjára.

De hát melyik terméket vegyük „főtermék"-nek s kitermelését „főhasználat"-nak? A többi sok lehetséges termék közül pedig melyeket tekintsük „melléktermékek"-nek s kitermelésüket „mellékhasználatok"-nak? A főtermék nyilván az, amelynek termelését vagy legalább az erdőből való kitermelését az erdő főcéljául tűztük ki. Ez egyszersmind, vagy legalább rendszerint a legnagyobb jövedelemmel is jár; más szóval a gazdaság berendezésében *ez* a legfontosabb. Szabatosan: az első sorban fatermelésre szánt, sok s a mellett jó fának az elérésére berendezett és ápolt, közönséges vagy rendes erdőnek a főterméke a fa és *az ilyen erdőnek a fahasználata egyszersmind a főhasználata is.* Az ilyen erdőben tehát a fán *(Holz)* felül lehetséges minden más termék, még az élő fáról *(Baum)* leválasztott kéreg, lomb, stb. is, mind melléktermék. Így tanultam ezt erdész-tanulmányaim elején, kereken 50 évvel ezelőtt, így mondja

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Fekete Zoltán az „Erdészeti Lapok" 1937. évi kötetének 316. lapján kezdődő cikkében és ezt tanítottam erdőhasználattani előadásaimban elejüktől kezdve. De még egy másik értelmezése is van a „főhasználat" szónak az erdőrendezésben: ott t. i. a faállománynak a vágásforduló végén esedékes levágását jelenti.

A *főtermék, főhasználat* szavaknak az előző bekezdésben jelzett elv alapján való értelmezése helyes még a gondolkodástan (logika) szempontjából is; ha vannak melléktermékek, kell főterméknek is lennie. (Az erdőrendezés körében szokásos „főhasználat"-ról ezt nem lehet mondani, mert a helyesen értelmezett „előhasználat"-nak ellentéte a „véghasználat".) A fenti elv alapján azonban nemcsak a fa, hanem más erdei termék is lehet az általánosságban értett erdőnek a főterméke. Az ilyen, nem fafőtermékű erdőkben is van, vagy a még csak ezután létesítendőkben lesz, felhasználható fa, de ez a más főtermék után melléktermékké szorul le, mert gazdasági szempontból nem a fa a legfontosabb és valamilyen más használat esetleg még nagyobb jövedelmet is adhat, mint a fa. Ilyen erdők a következők. A „csereserdő", ennek a főterméke a fiatal tölgyfák kérge. Fafaja, létesítése, ápolása és használata a cserzőkéreghez igazodik, a vele járó fatermelés csak folyománya a kéreghasználatnak. Bármely formájú „legelőerdő" faállománya csak a talaj és a fű védelmét szolgálja s így a főhasználata a legeltetés. A már ritka „makkoserdő" főterméke, főhasználata a makk, ill. makkoltatás. A „vadaserdő"-t, „vadaskert"-et a fafőhasználatú erdőtől a vadtenyésztés céljaira különítik el. Főhasználata tehát ez, míg a fahasználata a vadtenyésztéshez igazodik, sok esetben kárát is vallja ennek. (Éppen úgy, mint a névlegesen fa-főhasználatú, de valójában — ezelőtt negyedfél évtizeddel — kő-főhasználatú erdeje a román lakosságú Gyergyóvasláb községnek. Területének csak 1/5-részén volt silány faállomány, a többi részén sekély talajú, meredek legelő, amelynek jövedelme az alsó részén lévő, jóminőségű mészkövének fejtésével együtt nagyobb volt, mint a fahasználaté.*]) Végül idesorolnak a „díszerdők", természeti emlékként fenntartott „emlékerdők", de még a véderdők is,

*) Ez az erdő nekem arról emlékezetes, hogy amikor egyik évben az erdősítés elvégzése után az ültetvényt újból megnéztem, a csemeték nagyrészét a gyökérrel felfelé ültetve találtam.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

mert ha van is ezekben fahasználat, főrendeltetésük mégis csak a dísz, emlék, ill. a talaj- és környezetvédelem.

Az eddigieket nem azért írtam le, mintha nem volnának közismertek, hanem hogy csokorba foglaljam a „főhasználat" szónak három, lehetséges, ill. szokásos értelmezését. Ha ezt a, bár hézagos, összefoglalást magunk előtt látjuk, tán könnyebben találunk rá a szakkifejezésül rögzíthető szavakra. A fentiek szerint ugyanis nagyon nehéz, tulajdonképpen lehetetlen a háromféle értelmezésű és így egymást zavaró „főtermék", „főhasználat" szókat olyan fogalmak egységes szakkifejezéseiül megjelölni, hogy azok minden tekintetben megszólhatatlanok legyenek. A mostani erdőrendezési „főhasználat" szót ugyan nagyon könnyű kikerülni. Egyszerűen *véghasználat*nak kell elnevezni, amint ezt *Fekete Zoltán* a fentebb idézett közleményében megokoltan javasolta. Így használtam magam is három évtizeden át előadásaimban, de mindig hangsúlyoztam, hogy ez a szó erdőrendezési utasításunk „főhasználat" kifejezését jelenti.

Hátra van azonban még a „főhasználat" szónak két más értelmezése, amelyek magukban véve teljesen helyesek és megokoltak, de a különböző rendeltetésű erdőkre alkalmazva, egymást verik. Mert ha ezt a szót valamennyi, különféle rendeltetésű erdő kéregnélküli, vagy akár kérges fájának a használatára értjük, akkor az erdőnek minden, a fáján kívüli terméke — a különleges felhasználású fakéreg is — melléktermék, még pedig a nem fatermelésre rendelt erdőben, tehát pl. a csereserdőben is, amelynek főterméke nyilván a cserzőkéreg. Ha pedig annak a terméknek a használatát nevezzük főhasználatnak, amelynek termelésére az erdőt szántuk és berendeztük, akkor bizonyos esetekben a minden erdőben előforduló fának a használata, még ha nagymennyiségű is, mellékhasználattá válik. A „főhasználat" előbbi értelmezésének jó oldala az, hogy régi és általánosan szokásos, továbbá, hogy a „melléktermékek" szóval mindig ugyanazokat a termékeket foglalhatjuk össze. Az utóbbi értelmezésnek pedig az az előnye, hogy az erdő *rendeltetésére* mutat rá, tehát gondolkodástani szempontból helyesebb.

Mármost, ennek a szakkifejezésbeli kérdésnek a megoldására két módot gondolok. Vagy megmaradunk a régóta megszokott, és fentemlített előbbi értelmezés mellett *(főhasználat minden*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

rendeltetésű erdőben a fahasználat) és ezzel szemet húnyunk az előtt, hogy a nem fatermelésre szánt erdő fájának a használatát tulajdonképpen mellékhasználatnak kell számítani, vagy pedig elfogadjuk a fent utóbbinak jelzett értelmezést — ha ennél jobb javaslat nem merülne fel — és akkor nevezzük az erdő minden termékének a használatát a saját nevével. Ha pedig pontosan meg kell jelölnünk, hogy a kérdéses használat fő-, vagy mellékhasználat-e, akkor ezt a neve után értelmezőként függesszük hozzá. Pl. a fatermelésre rendelt közönséges erdőben volna *fahasználat mint főhasználat, kéreghasználat mint mellékhasználat* (lúc-cserző-, hárs-háncskéreg) stb. A csereserdőben pedig volna *kéreg-*, vagy *cserzőkéreghasználat mint főhasználat, fahasználat mint mellékhasználat* stb. Amikor a melléktermékeket és használatukat a fentebb már két helyen is jelzett rendszeres sorrendben egymásután tárgyaljuk, az ismétlődő értelmezőket elhagyjuk és helyettesítjük a tárgyalásuk címéül írt „mellékhasználatok" szóval. Ez, persze, mind a két elnevezési mód mellett lehetséges.

A „fahasználat"-nál, legyen az akár fő-, akár mellékhasználat, a vágásfordulóhoz viszonyított időrend szerint megkülönböztetjük — ha egyáltalában elkülöníthetők egymástól — az *előhasználat* és a *véghasználat* csoportját. Ezt a kétféle fahasználatot persze lehet csak egy-egy időben végzett vágásos művelettel is elvégezni, sőt esetleg az előhasználatot el is hagyni, de mennél behatóbb (belterjesebb) a gazdaság, annál többször ismételjük a használatok egyes, különbözőképpen elnevezett *vágás*ait. Hogy a két csoportbeli fahasználat egyes műveleteinek mi legyen az egységes szakkifejezése, arról ezúttal nem szólok. Mindenesetre kívánatos lenne, ha a megjelölések nem aprózódnának el túlságosan és nem hasonlítanának annyira egymáshoz, mint a „tisztítás, tisztogatás, tisztítóvágás, tisztázóvágás", még ha a műveletek mindegyikében holmi tisztaság fogalma rejtőzik is. Amikor pedig az elő- és főhasználat nem különíthető el egymástól, közös elnevezésük az általános *fahasználat*, a tervüké *fahasználati terv* lehet.

A nemfahasználatoknak, azaz a mostani szokás szerint értett mellékhasználatoknak, egyiküknek-másikuknak is, lehetnek egymástól elkülöníthető, egymásután közvetlenül, vagy közbeeső

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szünetekkel következő szakaszaik: afféle — általános elnevezésekkel illethető — *elő-, java-* és *utóhasználatok*. Ezek a *nemfahasználatok* vagy a vágásforduló végén (pl. a csereserdő kéreghasználata), vagy a használat évében (pl. a makkhasználat) esedékesek és így a fa véghasználatának felelnek meg. Ennek következtében az ilyen értelmű előhasználat nem egyezik teljesen a fa előhasználatával, de ez az értelembővülése bizonyára nem lesz veszedelmes.

2. Az erdőhasználat két ága.

Az erdő használatának általános értelmezéséből következik, hogy az erdei termékeket, a fát és minden más terméket, a talajtól, a földtől el kell választani — akár valóságosan közvetlenül (pl. a fát), közvetve (pl. a fenyőtobozt), akár pedig csak képletesen (pl. a vadat) —, mert különben nem lehetne őket felhasználni. (Bár pl. a magaslesnek felhasznált élőfa használatát is *fahasználat*nak tarthatjuk!) A földtől elválasztott terméket úgy, ahogy van, megmunkálatlanul, vagy többé-kevésbbé *megmunkálva* ott, ahol található, esetleg ettől a helytől távolabb s legtöbbször csak az erdőn kívül használjuk fel. Ebből az utóbbi célból a terméket az erdőből ki kell *szállítani*, oda, ahol bármiféle módon felhasználódik. Ezt a helyet fogyasztóhelynek is szokás mondani. A most mondottak persze csak a mindennemű növényi, állati és ásványi termékekre vonatkoznak, mert az erdő egyéb hasznosíthatóságait, pl. a tutajkikötőt, az erdei üdülőhelyek gyógyító levegőjét csak azok helyszínén lehet felhasználni.

A földtől elválasztott terméknek fentebb mondott, többékevésbbé való megmunkálása nagyon sokféle formájú és mértékű lehet. Célja az, hogy a terméket legalább továbbvitelre (összegyűjtésre, szállításra), vagy mindjárt felhasználásra alkalmassá tegye. A megmunkálás alapvető formája lehet erőművi (mechanikai) és vegyi (chemiai) megmunkálás, sőt lehet a fölös vizétől való megszabadítás, a *szárítás*, vagy valamely anyaggal felszínesen, vagy mélyrehatóan való ellátás is, pl. a fatelítés. Az ezekbe a munkacsoportokba tartozó munkák hol az erdőben, hol

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

azon kívül folynak; egy részük csak az erdőben, más részük csak azon kívül. Számuk, terjedelmük, továbbá az, hogy melyekről lehet szó és ki végzi, vagy végezteti azokat, sok körülménytől függ, legfőképpen az erdőbirtok nagyságától és milyenségétől.

Az erdei termékek két jellegzetesebb alakú: erőművi és vegyi megmunkálása alapján is lehet ugyan az erdőhasználat tudományát két körre osztani, de az élet más alapon alakított ki kettőt. Ezek azután a tudomány haladásával még kettővel bővültek. A két főkör kialakulásának alapja az, hogy a termékek megmunkálása milyen mértékű.

Az egyik, a kevés, egyszerű és csak erőművi megmunkálással járó kör az, amelyben a földtől elválasztott erdei termékekből elkészítjük az ***erdei választékokat***. Ezek csak akkora megmunkáltságúak, hogy szállításra, esetleg közvetlen felhasználásra is alkalmasak, de nagyon sokszor csak nyersanyagául szolgálnak a további, erőművi és vegyi megmunkálásnak, amellyel az ***ipari választékok*** készülnek. Ezek ismét lehetnek ú. n. *félgyártmányok*, amelyeket végső felhasználásukra még tovább kell megmunkálni, és lehetnek ú. n. *egészgyártmányok*, amelyek már közvetlen felhasználásra alkalmasak. Ezeket az utóbbiakat *iparcikkek*nek is mondjuk.

A fa erdei választékainak jellemzője az, hogy a faegyedekből kivágott hosszabb-rövidebb darabokat, ezek legnagyobb részét megszabadítjuk az oldalágaiktól, egyes választékaiknál a kérget is lehántjuk, másokat pedig egyszerűen ketté, vagy többfelé hasítunk, de a hasítási lapjukat nem munkáljuk simára.*) A kéreghasználat erdei választéka pl. a csöves, tekercses kéreg, a maghasználaté a vetésre, ipari feldolgozásra alkalmas mag, a fűhasználaté a széna stb.

A fa ipari választékai, pl. a fűrészeléssel készült deszkák, pallók, a faragott gerendák, a hasított dongák stb., hol félgyártmányok, hol egészgyártmányok. A kéreghasználat ipari választéka az aprított kéreg, a maghasználaté pl. a bükkolaj stb.

---

*) A hasítás alatt a tulajdonképpeni hasítást kell érteni, azt a megmunkálást, amelyet a fába kellő módon bevert fejszével, vagy ékkel indítunk meg (úgy, hogy a fadarab a szétfeszítés következtében a *rostok irányában* válik ketté), nem pedig a hosszanti kettéfűrészelést, amit a köznyelven szintén hasításnak mondanak, úgy hogy ennek alapján az ilyen célra szolgáló fűrészelő gépet hasítófűrésznek nevezték el.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az erdei választékok rendszerint egyszerű elkészítésének munkáját *gazdasági munkának*, az ipari választékok körülményesebb munkáját *ipari munkának* nevezhetjük, még akkor is, ha az előbbit a földtől még el nem választott termék vevője, az utóbbit az erdőgazdaság végezteti is.

Ezzel kapcsolatban és ezen a helyen még két szakkifejezést kell megemlítenem, mielőtt az erdőhasználat fenti köreiről, valamint az azokkal szorosan összefüggő ismeretkörökről és elnevezésekről szólnék.

Az előzőkben általánosságban csak megmunkálásokat említettem. Ezek természetük szerinti csoportokba foglalhatók és egyenkénti elnevezésük nagyon sokféle. Ha nem is feltétlenül szükséges, de célszerű a két csoportba tartozó választékok elkészítésének a munkáit egy-egy szóval összefoglalni; nevezetesen az erdei választékok elkészítésének a munkáit az illető termék ***felkészítése***, az ipari választékok elkészítését pedig az illető termék, vagy erdei választék ***feldolgozása*** névvel.

Ezek után rátérek az 1. pontban értelmezett „erdőhasználat" két törzsrészének és oldalrészeinek az elnevezésére, mert a mostani elnevezések olyanok, hogy — ha eddig meg is éltünk velük — módosításuk nem ártana. Bevezetésül csak a nálunk eddig használt elnevezéseket sorolom fel. *Szécsi* könyve mindkét kiadásának (1889., 1894.) a címe: „Az erdőhasználattan kézikönyve", a mintájául szolgált *Gayer*-féle könyvnek akkori, de még legutóbbi kiadásának is (1935.): *„Die Forstbenutzung"*. Mind a két, terjedelmes és alapvető könyv az erdő használatának minden lehető munkáját tárgyalja és ilyen címmel foglalja össze. Az erdészeti főiskolákon az ezekben a könyvekben egy névvel összefoglalt tananyagot különböző csoportosításban és elnevezéssel több tantárgyban adták elő. Így a mi főiskolánkon ezelőtt kb. 50 évvel az „Erdőhasználattan" tantárgy felölelte az erdei választékok elkészítését és szállítását, továbbá az erdei termékek műszaki tulajdonságait és kereskedelmét, az „Erdészeti iparműtan" pedig az erdei választékoknak ipari választékokká való feldolgozását és a fa műszaki tulajdonságainak a javítását. Később ezt a két tantárgyat az egyesített „Erdőhasználattan és erdészeti iparműtan" címmel és két részben adtuk elő. Majd utóbb (1924.) három tantárgyra oszlott: az „Erdőhasználattan"-ra, amely-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nek tananyaga az erdészeti anyagismerettan meg az erdei választékok elkészítése ill. szállítása, a „Fakereskedelmi ismeretek" c. új tantárgyra és a „Faipari technológiá"-ra a régi iparműtan tananyagával. A felsorolt elnevezésekből nyilvánvaló, hogy az „erdőhasználat, erdőhasználattan" szavak hol az erdő mindennemű használatát, annak tanát, hol pedig annak csak kisebb-nagyobb részét jelezték. A könyvek és tantárgyak elnevezésének ezt a kétértelműségét tompítani akartam és ezért ideiglenesen úgy segítettem a dolgon, hogy az erdő használatával összefüggő minden munkát egybefoglalóan, „tágabb értelemben vett erdőhasználat"-nak mondtam, az erdei választékok elkészítését és szállítását pedig „szűkebb értelemben vett erdőhasználat"-nak, vagy „erdészeti kitermelés"-nek. Ezt az ideiglenes és a helyzetből folyó szükségszerinti megoldást jobbal helyettesíteni éppen most van alkalom, amikor a szakkifejezéseink magyarítása megindult. Azért megkísérlem most — ha egy szó tekintetében erősnek látszó nekilendüléssel is — az *erdőhasználat* egyes főbb részeire új elnevezéseket javasolni.

Az erdőhasználat egész munkakörének egyik törzsrésze, amint azt már eddig többször is jeleztem, az erdei termékek erdei választékainak elkészítése, szállítása és esetleg a tároló helyen való eltartása. Ennek a résznek minden tekintetben talpraesett szóval való elnevezése egyike a legkeményebb dióknak.

Véleményem az, hogy ha valamely fogalomra nevet keresünk, nézzük meg először, nincs-e az irodalmi nyelvben olyan alkalmas szó, amelyet értelmének bővítésével, vagy szűkítésével fel lehetne használni. Ha itt nincs, *forduljunk a népnyelv* felé. Itt sokszor nagyon alkalmas szót találunk s ha az ilyent, esetleg értelemmódosítással is, szakkifejezésül fogadjuk, gazdagítjuk a szaknyelvet és ezzel az irodalmit is. Ha itt sem boldogulunk, *búvárkodjunk régi nyelvünkben.* Ha csak néhány feledésnek indult, vagy már egészen elfelejtett szót felélesztünk, ugyancsak nagy szolgálatot teszünk nyelvünknek. Ha a régi nyelvből sem meríthetünk, csak akkor képezzünk új, de a magyar nyelv szellemének megfelelő szavakat és legutolsó sorban vegyük át az idegen szavakat, ezeket is inkább magyar köntösbe öltöztetve.

A szóbanlévő első törzsrész nevéül kínálkozik a köznyelv

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

„kitermelés" szava. (A „termelés" szó helytelen, mert ez voltaképpen csak a termékek létrehozására mutat, nem pedig a felnevelt termékeknek a „felkészítésére" és főképpen nem az erdőből való kiszállítására.)

Én azonban ennél sokkal jobb szót tudok. Igaz, csak tájszót és a multban használtat, de olyan zamatosat és igazán szakszónak valót, hogy merem szakkifejezésnek javasolni, mindamellett, hogy a köznyelvben nem fordul elő és így szokatlan is. Ez a szó: *erdőlés*. Gyergyóban tanultam a székelyektől, nemsokára, hogy odakerültem volt; 1902-ben írtam is róla az „Erdészeti Lapok"-ban. Olyan értelemben ismertem meg, amilyent alább egy szótár alapján közlök és olyanban, amilyen kifejezést éppen most keresünk. Megvan ez a szó *Ballagi* „Teljes Szótár"-ában, a „Magyar Nyelvtörténeti Szótár"-ban, sőt még *Ballagi „Magyar-Német Szótár"*-ában is. *Kelemen* szótáraiban már nincs meg; ez bizonyára annak a jele, hogy kihalóban van, legalább a köznyelvben. A Magyar Tájszótár az *Erdőlés* címszót így jellemzi: a fának az erdőn levágása, összetakarítása és hazaszállítása. Használatának helyéül megemlíti a Csallóközt, a Székelyföldet (Csík, Udvarhely, Háromszék megyét) és Pannonhalmát. Ez a szó tehát magyaroklakta vidékek tájszava is, a régi nyelv szava is. Legfeljebb az a kis hiánya van — már t. i. a keresett szakkifejezés szempontjából —, hogy csak a fára vonatkozik, bár lehet, hogy egyéb erdei termékek felkészítésére és hazaszállítására is használják. Mindazonáltal ilyen irányú értelembővítéssel egy kiemelkedő szakkifejezésünk lenne, ha az erdészet elfogadná. Ha igen, a „szűkebb értelemben vett erdőhasználat", vagy „erdészeti kitermelés" helyébe az ***erdőlés*** kerülne és ennek tudománya, tantárgya az ***erdőléstan*** volna, persze, eredeti, tájnyelvi értelmének azzal a bővítésével, hogy nemcsak a fának, hanem más erdei termékeknek erdei választékok formájában való kitermelését is jelenti.*)

Az erdőhasználat második törzsrészének tulajdonképpeni jellemző munkája az erdei választékoknak ipari választékokká való feldolgozása. Tehát miután ipari munka, ennek megfelelően találó elnevezése *erdészeti ipar* lehetne és tudománya, tantárgya

*) V. ö. az 5. fejezetben a *„Gyérítés"* címszónál található lábjegyzettel.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

erdészeti ipartan. Vagy ha az „ipari munka" helyett a „feldolgozás"-t kívánjuk hangsúlyozni, akkor az új elnevezés: ***erdészeti feldolgozás*** és tudománya, tantárgya ***erdészeti feldolgozástan*** lehetne. Ez az elnevezés nagyon közel állana a technológiának *Pávó* „Idegen-Magyar Műszaki Szótár"-a szerinti „anyagfeldolgozás" szóhoz, csak azzal a különbséggel, hogy két szótaggal rövidebb. Az „anyag" szó elhagyása — úgy vélem — semmi kétértelműséget nem okozna, mert hiszen erdőhasználatról, erdei választékok, tehát holmi nyersanyagok, feldolgozásáról van szó. Az elnevezések „erdészeti" jelzőjére egyrészt azért van szükség, hogy az erdészettel összefüggő ipart, ill. feldolgozást hangsúlyozhassuk (mint ahogy vannak mezőgazdasági iparok is), másrészt azért, mert az erdészetben nemcsak fát, hanem rajta kívül több más erdei terméket is feldolgozhatunk. Persze, ha csak egy-egy termék feldolgozásáról van szó, akkor annak nevét használjuk fel a megkülönböztetésre: fafeldolgozás, kéregfeldolgozás, stb. Az pedig, hogy a javasolt elnevezések nem juttatják kifejezésre az ipari választékoknál szintén felmerülő szállítást, nem lényeges, mert ez nem olyan különleges, mint az erdei választékoké.

Az erdőhasználati munkák mindkét törzsrészének (erd. kitermelés, vagy erdőlés, erd. feldolgozás) közös két előismereti része van. Az egyik az erdei termékek műszaki tulajdonságait és a felhasználhatóságukat ismerteti azok vizsgálatával együtt, a másik pedig az összes választékokat, mint kereskedelmi árukat, valamint az adás-vételükkel járó összes tennivalókat. Jó és a kereskedelmi szokásoknak is megfelelő választékokat csak ennek a két előismeretnek az alapján lehet elkészíteni. Az előbbinek nevéül az ***erdészeti anyagismeret*** szót, annak tudományáéul, különálló tantárgyáéul az ***erdészeti anyagismerettan*** szót javaslom. Ez a szükséges előismeret mostani tanulmányrendünk szerint nem külön tantárgy, hanem az első törzsrésznek bevezető anyaga, pedig nemcsak ennek, hanem a másodiknak is alapelőismerete. A második, szintén közös előismeret már külön tantárgy és ennek helyes elnevezése ***erdészeti kereskedelem,*** ill. ***erdészeti kereskedelemtan,*** mert az erdészet nemcsak a fának, faválasztékoknak az eladásával foglalkozik, hanem más erdei termékeknek, ezek választékainak az eladásával is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Vannak, természetesen, még más előismeretek is. A legközelebbiek közül megemlítem az erdészeti szállítóberendezéseket, mint szorosabban csak az első törzsrész előismeretét, továbbá az erdészeti géptanban és a fűrésztelepek tervezése tantárgyban előadott és mint csak a második törzsrészhez tartozó előismereteket.

3. A fa víztartalmi és ezzel összefüggő, más gyakorlati százaléka.

A fában — az élőfától a száraz, fűtött helyiségben akár századokig álló bútor fájáig — mindig van víz. Csak abban a fadarabban nincs víz, amelyet a teljes víztelenségig mesterségesen kiszárítottunk. Ez is csak addig ilyen, amíg abban a környezetben marad, amelyben a víznélküliségét elérte, azaz tökéletesen páranélküli levegőben. Mihelyt páratartalmú levegőbe kerül, vizet vesz fel belőle, addig, amíg a víztartóképessége és a levegő páratartalma között egyensúly nem alakul ki. A fa nedvessége a vízfelvételre kedvező körülmények között megközelítheti az élőfa víztartalmát, sőt ha a fa vízbe kerül és ott a nagyságához mérten sok ideig ázik, az élőfa víztartalmánál is több vizet vesz fel.

A fa víztartalmának nagysága szerint több *jellegzetes* nedvességi-szárazsági állapotot lehet megkülönböztetni. Kettejük az élőfának — ill. ilyennek levágása után a levágott fadaraboknak — a víztartalmára vonatkozik. Az egyik: az ***élőnedvesség,*** a fa életműködésében még többé-kevésbbé résztvevő farészeknek, röviden: a *fiatal* élőfáknak a víztartalmával. A másik: az *idős* élőfáknak az átlagos víztartalmával. Ez az utóbbi egyszersmind a fiatal fák akkora száradásával előállott nedvességi állapot is, amikor a víztartalom középhelyet foglal el az élőnedvesség és a félszárazság között, s ezért nevezem ezt a nedvességi állapotot röviden ***félnedvesség***nek. A többi öt víztartalmi fok *(**félszárazság, légszárazság, szobaszárazság,*** tökéletes vagy ***abszolút szárazság*** és a csak vízben elérhető legnagyobb víztartalom, a tökéletes vagy ***abszolút nedvesség)*** azzal jellegződik, hogy mind a száradás, vízvesztés, mind a nedvesedés, vízfelvétel folyamatában ezekben az állapotokban a fentemlített egyensúly létesült.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A fa víztartalmát, azaz a fában, fadarabban lévő víz mennyiségét nem a víz súlyával, hanem súlyszázalékkal fejezzük ki, m. p. — észszerűen — azzal, amikor a fában lévő víz súlyát a fának a benne lévő vízzel együtt értett súlyához viszonyítjuk és a hányadost 100-zal megszorozzuk. Ez az a százalék, amelyet az egyenesen gondolkodó ember a fában lévő víz százalékának elképzel. Nem is képzelhet mást el.*) És mert a gyakorlati életben való használatra ez a közvetlenebb, alkalmasabb, előadásaim elején gyakorlati százaléknak mondottam. Később aztán, hogy rövidebb szót kapjak, bár csak már meghonosodottnak vehető idegen szóval, ***bruttószázalék***nak neveztem el. Azzal a gondolattal, hogy a nedves fadarab abszolút száraz farészének és vízének együttes súlya a fadarab teljes, bruttó súlyának mondható. És hogy ezt a százalékot meg lehessen különböztetni az alább értelmezésre kerülő másik víztartalmi százaléktól, felhasználtam a bruttó szó kezdőbetűjét arra, hogy a külön leírt százalékszámok után írni szokott jel elé, elül álló fejjelként írtam, így: $^{b}\%$.**) Erre a jelzésre és a másik százaléknak hasonló formájú jelzésére rászorulunk a félreértések kikerülése céljából mindaddig, amíg mind a kétféle százalékot, különösen vegyesen, használják, hacsak a félreértést okozó másik százalékot valamely tárgyalás tartamára, vagy egyszersmindenkorra ki nem rekesztjük.

A fa fentebb említett, jellegzetesnek elnevezett, de elméletinek is mondható hét nedvességi fokát röviden a következőképpen értelmezhetjük:

Az *abszolút száraz* fa víztartalma semmi, a százaléka betűjelének lábjele: *0*; ez a szárazság csak mesterségesen létesíthető és tartható fenn. A *szobaszárazságot* eléri a fadarab száraz, fűtött helyiségben; betűjelének lábjele: *1*. A *légszárazságot* a fa az erdőn kívüli rakodón, a mezőn éri el, ha ott a nagy-

*) És hogy mennyire nem, megvilágíthatom egy remek kis élményemmel. Beszéltem egyszer egy magasrangú mérnökkel (nem erdész), akinek ugyan volt némi dolga a fával, de a favizsgálattal nem foglalkozott és így nem tudott az itteni különleges felfogásról. A beszédtárgy megvilágítása miatt el kellett mondanom, hogy a fa víztartalmát kétféle százalékkal lehet kifejezni. Leírtam értelmező képletüket, ő megértette, de csodálkozott rajtuk, mert ő a víztartalmi százalékot mindig a nedvesfa súlyához viszonyítottnak tudta.

**) A németek a % jelet újabban „*v. H.*“ betűkkel (= *von Hundert*) kezdik helyettesíteni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ságához mérten, esetleg évekig is szárad; víztartalma az éghajlat és időjárás szerint változó; betűjelének lábjele: *II.* A *félszárazság* az, amelyet a fa az erdőben egyáltalában elérhet hosszabb-rövidebb idő alatt; betűjelének lábjele: *III.* A *félnedvesség* és az *előnedvesség* betűjelének lábjele: *IV*, illetve *V*. Az *abszolút nedvesség* az, amelynél a fa több vizet nem vesz fel; betűjelének lábjele: *VI.*

A gyakorlati élet számára célszerű a fentieken kívül még ú. n. *gyakorlati víztartalmi fokokat* is megkülönböztetni. Ezek a száradás folyamata sorrendjében: ***nedvesség,*** az élő- és félnedvesség közötti víztartalommal, ***szikkadtság,*** a félnedvesség és félszárazság közötti víztartalommal, ***szárazság,*** a fél- és légszárazság közötti víztartalommal. Betűjelének lábjele sorban: *A, B* és *C*.

E 10 nedvességi fok értelmezésének kiegészítéséül közlöm nagyjában való tájékoztatás kedvéért azokat a víztartalmi *bruttószázalékokat,* amelyeket régebben, az akkor rendelkezésemre állott magyar és német könyvekből, gyüjtöttem össze. Ezeket, több és megnyugtatóbb összeaszási százalék, valamint fajsúlyuk alapján fafajonként is egybevetettem és belőlük a hazai 16 fafajra (8 keményfa, 4 lágyfa és 4 fenyőfa) az átlagokat kiszámítottam. Az adatok mennyiségtanilag kikerekítve — az élőnedves fa százalékával kezdődően — a következők: $q_V \doteqdot 47$, $q_A \doteqdot 40$, $q_{IV} \doteqdot 33$, $q_B \doteqdot 27$, $q_{III} \doteqdot 20$, $q_C \doteqdot 17$, $q_{II} \doteqdot 13$, $q_I \doteqdot 7$, $q_0 \doteqdot 0$ és $q_{VI} \doteqdot 59^b\%$. (Az egyenlőségi jel feletti lévő pont az átlagnak, az alatta lévő a kikerekítettségnek a jele; szóban: egyenlő, átlag[ban], kereken.)

A három gyakorlati százalék száma mintegy elválasztja a négy fontosabb jellegzetes nedvességi fok mezejét egymástól. A közölt számokhoz nagyon közel állanak a lágyfák csoportjának a százalékai, a légszárazságnál nedvesebb keményfák százalékai kisebbek, a fenyőkéi valamivel nagyobbak. A légszárazság nagy átlagát az anyagvizsgálók állapították meg egyformán az összes középeurópai fafajokra; az ennél kisebb százalékok is az összes fákra vonatkoznak.

A fa és más termékek víztartalmának kifejezésére csak a bruttószázalék célszerű. A gyakorlati élet *ezzel* számol, csak ott nem, ahol hatalmi szó mást rendelt el. Használják más tudo-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

mányszakok is, csak az anyagvizsgálat körében nem, bár az önállóan gondolkodó kutatók még itt is alkalmazzák. Az anyagvizsgálók 1896. évi nagygyűlésén ugyanis elhatározták, hogy a víztartalmi százalékot, nem mint addig, a vizes fa súlyára, hanem absz. száraz súlyára vonatkoztatják. Ezt a százalékot a gyakorlatitól való megkülönböztetés kedvéért előbb elméletinek, utóbb ***nettószázalék***nak neveztem el és $^{n}\%$-vel jeleztem.*)

Hogy az anyagvizsgálók fenti határozatának mi volt a tulajdonképpeni megokolása, nem tudom, csak gyanítom. Egy külföldi tudós állítólag azzal indokolta volna, hogy az absz. száraz próbatest súlya újból megállapítható. Ez ugyan nem ok, mert ha a vizes fa súlyát nem lehet „rekonstruálni", a víztartalmi százalékot sem tudjuk újból megállapítani. Ha a megokolás úgy szólt volna, hogy: a próbatest absz. száraz súlya több százalék közös, nem változó alapja, akkor ez a fején találta volna a szeget, mert az ilyen alap csakugyan nagyon tetszetős és az elméleti fejtegetésekhez nagyon kényelmes. Ennek ellenében azonban a gyakorlati használatban körülményes, pedig az elméletnek éppen a gyakorlat munkáit kellene megkönnyítenie.

Hogy a víztartalom nettószázaléka a gyakorlat számításait körülményessé teszi, azt az alábbi három példával igazolom. Az első az, amikor a vizes fa vizének súlyát kell kiszámítani. A bruttószázalék értelmezését és megállapításának módját a következő képlet adja: $q = \frac{G-G_0}{G} 100$, a nettószázalékét pedig: $q' = \frac{G-G_0}{G_0} 100$. Mind a két értelmezésben G a vizes fadarab (próbatest) súlya, G_0 az ugyanazon, de víznélküli, abszolút száraz fadarabé.

A feladat megoldásához szükséges képleteket az értelmezésekből fejtjük ki. Ha a bruttószázalék adott, akkor a víz súlya: $G-G_0 = \frac{G \cdot q}{100} = G \cdot 0{\cdot}0q$, ha a nettószázalék, akkor a víz súlya: $G-G_0 = \frac{G \cdot q}{100} = G_0 \cdot 0{\cdot}0q'$. (Az első egyenlőséget tiszta mennyiségtani, másodikat a kamatoskamatszámításban szokásos

*) A németek ennek a százaléknak % jelét is „*v. H.*" betűkkel kezdik helyettesíteni, pedig „*zu H.*"-val kellene jelölniök, mert ennek a százaléknak ez az értelme.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

alakban írtuk.) Ezekből a képletekből látjuk, hogy ha bruttószázalékkal dolgozunk, a víz súlyát közvetlenül kiszámíthatjuk, mert hiszen a vizes fadarab súlya a gyakorlatban is megállapítható; a nettószázalék használata esetén azonban szükség van az abszolút száraz, (tehát a gyakorlati életben soha elő nem forduló) fadarabnak olyan súlyára, amelynek megállapítása ott nem is lehetséges. Lehet ugyan a nettószázalékkal is célt érni, de csak körülményesen.

A második példa az a közismert képlet, amellyel a vizes fa fűtőhatását az absz. száraz fáéból számíthatjuk ki; a harmadik példa a *Dulong*-féle képlet. Mind a két képletben csak a bruttószázalékok szerepelnek. És érdekes, hogy a tankönyvek és folyóiratok — ami az anyagvizsgálók említett megállapodása után természetes is — majdnem mind a víztartalom nettószázaléka alapján állanak, mintha bruttószázalék egyáltalában nem is léteznék és mintha nem törődnének azzal, hogy a gyakorlati életben vannak olyan számítások, amelyek az élet megkívánta egyszerű módon csak a bruttószázalékokkal végezhetők el.

A víztartalom bruttó- és nettószázalékának egymástól eltérő természetét és ennek következtében használhatóságát már korán, a velük való foglalkozás elején vettem észre és a gyakorlati élet szempontjából tartott előadásaimban a bruttószázalék mellé álltam — az anyagvizsgálók megállapodása ellenére is — s minden gyakoribb számítás képletét a bruttószázalékkal adtam meg. Persze, nem mellőzhettem egészen a nettószázalékot sem. Az irodalom főként ezzel él, kell tehát erről is tudni. Hogy pedig a gyakorlatot és az elméletet összekapcsolhassuk, azaz, hogy a kétféle százalékkal megadott adatok egymással összehasonlíthatók legyenek, egy helyett nemcsak két rokonfogalmat kellett a hallgatóimmal közölnöm, hanem a kétféle százalék egymásközti átszámításának a képleteit is meg kellett adnom. A kétféle víztartalmi százalék dolgában elfoglalt álláspontommal irodalmilag csak az erdészeti kutatóintézetek 1936. évi nagygyűlése alkalmával léphettem a nyilvánosság elé az *„Über die Probekörper und Prozente in der Holzprüfung“* című tanulmányomban. Jól tudtam ugyan, hogy a víztartalom nettószázalékának elhatalmasodott járványa ellen az én gyenge szavamnak nem lesz gyógyító hatása, legalább is az anyagvizsgálati tudomány magas rétegei-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ben nem. De hát legalább eleget tettem meggyőződésemnek a gyakorlati tudomány érdekében az akkori és mostani felszólalásommal.

Elvégre *minden műszaki tudomány végső célja mégis csak az, hogy a gyakorlati életnek szükséges tudást a lehető legegyszerűbben, könnyen megérthető fogalmakkal és ilyenek adataival közvetítse.* Mert a gyakorlatban működőnek nincs annyi ráérő ideje, hogy az elméleti tudomány megállapításaiból és adataiból a neki alkalmasakat kiválogassa, esetleg a maga munkájához átalakítsa. Neki a kész, megfelelő használhatóságú eljárásokra van szüksége. Ez még az elméleti tudomány feladata és következésképpen a gyakorlati élettel érintkezésbe kell jutnia, ennek szükségleteit ismernie kell. Ezt a feladatát az elméleti tudomány kétféleképpen oldhatja meg. Vagy a maga különleges eljárásaival megállapított eredményeit alakítja át a gyakorlat igényeihez alkalmazkodva egységesen, vagy már kutatásaiban is a gyakorlat megkívánta alapot használja.

A kétféle százalékkal lehet ugyan mind az elméletben, mind a gyakorlatban alkalmazni, de tudományhoz illően csak úgy, hogy végig, minden kérdésben vagy az egyikkel, vagy a másikkal élünk. Minthogy azonban természetesebb a fa víztartalmának bruttószázaléka, és az ilyennel minden gyakorlati számítás kevesebb munkával végezhető el, ebből csak az következik, hogy észszerűbb a tudomány mindkét szintjében, ennek leszállítása nélkül is, csak a bruttószázalék használata.

Visszatérek a tárgyhoz és sorra veszem a *víztartalomnak* az idővel beálló *változását* és ennek legközvetlenebb következményét, a *méretváltozást.* Mind a kettőnek két alakja van, és így mind a négy alakot (a nagyságot) százalékkal fejezzük ki. A víztartalom nagyságának változása lehet *vízvesztés* (száradás) és ennek az ellenkezője, *vízfelvétel* (nedvesedés). Mind a kettőnek a mekkoraságát a folyamat alatt vesztett, ill. felvett víz súlyszázalékával fejezzük ki. A vízvesztés ennélfogva súlyapadásnak, a vízfelvétel súlygyarapodásnak is volna nevezhető. Minthogy azonban pl. a fa súlyapadása bekövetkezhetik más okoknál fogva is (kéregleválás, lefaragás, korhadás stb.), ezektől az utóbbiaktól való megkülönböztetés és félreértések kikerülése céljából a „száradás következtében beálló" súlyapadást ***vízvesztés-***

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

nek neveztem el, s hasonlóan a nedvesedés következtében beálló súlygyarapodást ***vízfelvétel***nek.

A fa — nevezetesen a fadarab, a tömörmértékes fa, röviden *tömörfa*—méreteinek (vonalas, területi és térfogati méreteinek) változása szintén kétféle: a vízvesztés következtében beálló ***összeaszás*** (zsugorodás) és a vízfelvétel következtében beálló méretnagyobbodás, amit dagadásnak, duzzadásnak, dobzásnak szoktak mondani, de amire én szakkifejezésül a jó gyergyói tájszót, a ***degedést*** javaslom, amelyet egyedül erre a fogalomra használnak. A duzzadás-nak ugyanis a köznyelvben már sok értelme van, a dobzás-nak is inkább más, a leggyakoribb dagadás-nak szintén több és többé-kevésbbé más értelme van; ne használjuk ezeket szakkifejezésnek. A degedt, ill. az ezzel egyjelentésű „degesz" szót *Ballagi* „Teljes Magyar Szótár"-a így értelmezi: nedvességtől felduzzadt. Ha az ürmértékes fa (ú. n. sarangolt szerfa, tűzifa) szárad, tehát egyes darabjai összeaszna k, ürtérfogata, nevezetesen a sarang magassága, is kisebbedik. Ezt a jelenséget, a tömörfa összeaszásától való megkülönböztetésül, ***rokkanás***nak mondom. A sarang magasságának a fa nedvesedésével beálló nagyobbodását pedig, a tömörfa degedésétől megkülönböztetéssel, ***duzzadás***nak lehetne elnevezni, mert a duzzad szó egy csoportú jelentése *Ballagi* szótára szerint: dagad, felfelé nyomul.

A víztartalomváltozások (vízvesztés, vízfelvétel) és a méretváltozások (összeaszás, degedés) szavai nem egy időpontban meglévő állapotokat jeleznek, hanem két időpontban meglévő két víztartalmi állapot közötti folyamatokat. Mind a vízvesztéses, mind a vízfelvételes folyamatban a változás növekedik és mennél nagyobb a kezdő és végző víztartalmi állapot között a különbség, annál nagyobb a változás. Ennélfogva a test súlya, ill. minden mérete a vízvesztéses folyamatban kisebbedik, a vízfelvételesben nagyobbodik. A változások nagyságát jelző százalékoknak mindíg a *kezdő állapotra* kell vonatkozniok, nem pedig a folyamat megindulásakor még ismeretlen végzőhöz. Ez olyan természetes, hogy — legalább is egyenes gondolkodás mellett — nem is lehet róla vitatkozni.

Az elmondottak szemléltetése kedvéért leírom a kérdéses százalékok értelmező képleteit. Ezekben a folyamatoknak két

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szélső, akár kezdő, akár végző nedvességére vonatkozó adataiból azokat, amelyek nagyobb nedvességet jelölnek *e* lábjellel, a kisebbre vonatkozókat *u* lábjellel, az egész folyamatra értendőket pedig $e \sim u$, ill. $u \sim e$ lábjellel jelzem. A két betű, vagy szám közé írt ~ jelet ugyanis a —-tól —-ig fogalom jelzésére használom (a minusznak is érthető vonás helyett). Akkor t. i., amikor elegendő az éppen csak nagyobb, vagy kisebb értéket jelezni. Amikor azonban már többé-kevésbbé határozottan kell a nedvesség fokát feltüntetni, akkor a jellegzetes, vagy a gyakorlati nedvességi fokok jeleit, vagy pedig a víztartalmi százalékokat használjuk lábjelként. Az alábbi általános képletekben *G* a próbatest súlyát, *K* a többtartalmát, vagy bármely méretét jelenti.

A vízvesztés százaléka $v_{e \sim u} = \frac{G_e - G_u}{G_e} 100$

(a víz-[súly]változás $^{b}\%$-a),

az összeaszás százaléka $z_{e \sim u} = \frac{K_e - K_n}{K_e} 100$

(a méretváltozás $^{b}\%$-a),

a vízfelvétel százaléka $f_{u \sim e} = \frac{G_e - G_v}{G_u} 100$

(a víz-[súly-]változás $^{n}\%$-a),

a degedés százaléka $d_{u \sim e} = \frac{K_e - K_u}{K_u} 100$

(a méretváltozás $^{n}\%$-a).

Az irodalomban szó van ugyan a vízvesztésről és vízfelvételről, helyenkint bő elméleti fejtegetéssel is, de a nélkül, hogy a gyakorlatban előforduló számításokat a helyes, természetes százalékokkal ismertetnék. Az összeaszásról és degedésről már több szó esik. Csakhogy ennél is valami baj volt. Az anyagvizsgálók emlékezetes nagygyűlése után ugyanis a méreteknek csak az abszolút száraz állapotig menő összeaszását szabványosították és az abszolút száraz állapotra vonatkoztatták. Ennek az utóbbi rendelkezésnek az a szépséghibája, hogy összeaszási százaléknak mondották, pedig az valójában degedési százalék. Még a favizsgálatot szabályozó „Deutsche Industrie-Normen" című gyűjteménynek 1934-ben átdolgozott *DIN 3010.* sz. szabványtervezete is így értelmezi az összeaszási százalékot. Az 1937-ben

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

újból átdolgozott és a „Holz als Roh- und Werkstoff" című folyóirat I. évfolyambeli 3. számában, a 99. oldalon közzétett *DIN—DVM 2190. sz.* szabványtervezet az összeaszási százalékot azonban az összeaszni induló fára vonatkoztatja, tehát már helyesen értelmezi, bár még mindig csak az elmélet számára, mert csak az abszolút szárazságig menő méretváltozásról szól, ha t. i. az itt említett *„trocken"* kifejezést abszolút száraz-nak kell érteni. Íme tehát, most végre az elméleti tudomány is a nedves fára (a *„nasser Zustand"*-ot bizonyára élőnedves állapotnak kell érteni) vonatkoztatja az összeaszás százalékát. Azaz helyesen és úgy, amint azt én már 30 év óta tanítottam. Én azonban hozzáfűztem még, hogy az összeaszást az élőnedvességtől kezdve több (5 - 7) nedvességi állapottól kell, mint első eredményt, az abszolút állapotig kiszámítani, azután függvényrajz segítségével a jellegzetes nedvességekre vonatkozókat megállapítani és végül ezekből a gyakorlat számára a légszárazságig menőket kiszámítani. Mert hiszen a gyakorlat legtöbb számításának a légszárazság, nem pedig az abszolút szárazság az alapja. Az összes faválasztékok kereskedelmi *szokványos*, műszaki *szabványos* méretei a légszárazságra vonatkoznak, sőt a favizsgálati rendelkezések szerint a szilárdsági adatokat a légszárazságra kell átszámítani, nyilván azért, hogy a különböző kutatók eredményeit közvetlenül lehessen összehasonlítani.

A *DIN—DVM* említett szabványtervezetének meglepő rendelkezését magamra nézve elégtételül és az *elgondolásom teljesedése felé megtett első lépésnek* tekinthetem, mégha nem is az én szavamra öltött testet. Önként következik belőle egyszersmind az is, hogy mind a degedési, mind a vízvesztési meg a vízfelvételi százalék olyan értelmezésű, amilyennek azt az előző bekezdés képleteiben megadtam. Most már csak az van hátra, hogy a tudomány megtegye ebben az irányban a második lépést — már csak következetességből is — és elhatározza a víztartalmi százaléknak a vízzel együtt értett súlyra való vonatkoztatását, azaz az én bruttószázalékommal való kifejeztetését. Ha ez — csoda módjára — megtörténnék, nagyon örvendenék. De hát — óh jaj — mi lenne a már beidegződött gondolkodással, sok könyvvel, szép egyenletekkel és rajzokkal, amelyek mind az abszolút száraz állapotra vonatkoztatott s így mesterkélt százalékon alapulnak.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

4. Néhány idegen szó, amelyek magyarítását még nem tudom javasolni és szerény megjegyzések helyesírásukról.

Az eszményi dolog az volna, ha minden idegen szót ki lehetne küszöbölni és olyan magyar kifejezésekkel helyettesíteni, amelyek az idegenek értelmét teljesen fedik és az életben való használatuk félreértést nem okoz. Ez az eszményi állapot természetesen csak afféle seholország. A rohamosan fejlődő tudományok, főként az elméletiek, annyi új fogalmat és elnevezést termelnek, hogy ebbeli iramukat a legfejlettebb nyelv sem győzi követni. De azért csodálatos, hogy még irodalmunkat és köznapi beszédünket is mennyi idegen szó és gondolat meg szófűzés ékteleníti, mennyi rontás éri gyönyörű magyar nyelvünket!*)

Van már jócskán magyarító szótárunk és magyarosító könyvünk, pl. — a szerzők nevének kezdőbetűs sorrendjében — *Dengl, Halász, Kosztolányi, Pávó, Pintér, Radó, Szécsi, Tolnai* műve. Azért mégis lassan halad a nyelvtisztaság és -helyesség ügye, még a könnyen kicserélhető idegenszerűségek kiküszöbölésében is. Pedig nincs is valami leküzdhetetlen dologról szó. Erről idézek néhány sort a *Pintér*-féle „Magyar Nyelvvédő Könyv" első kiadásából: „Nem törekszünk valamennyi hiba kiirtására, csak a legkiáltóbb helytelenségektől szeretnők mielőbb megszabadítani nyelvünket... Nem indítottunk háborút a teljesen meggyökeresedett kifejezések és a nemzetközi használatú szavak ellen... Semmi értelme sem volna annak, hogy kiszorítsunk nyelvkincsünkből olyan szavakat, aminők a stílus, tragikum, politika, miniszter, meteor, glicerin, morfium, bróm, hidrogén, atom. Nem vettük fel teljesen a különféle műszótárak anyagát sem: az egyes tudományágakban, iparban, kereskedelemben, különleges isme-

*) Nem tudom elfojtani kifakadásomat, hogy mennyire elharapódzott a nemmagyarok személyneveinek helytelen írása, még a tisztán magyar szövegben is. Az egyéni név — családnév-sorrend ellenkezik a magyar nyelv szellemével. Sokszor az egyik sorban magyaros sorrendben lehet a nevet olvasni, néhány sorral tovább ugyanazt a nevet, vagy mást, idegen szórendben. Nem tudok most annak a megrovásától sem tartózkodni, hogy a sísportnak hozzánk való érkezésekor valaki új nyelvtani szabályt eszelt ki és a sí főnévből a „siel" szót alkotta, mintha bizony a magyar reggelielne, biciklielne, vacsoráolna, stb. A „Magyarosan" nyelvmívelő folyóirat már 8. éve küzd a mindenféle ártó magyartalanság ellen, újabban már némi javulásról is beszámol, de sokszor könyvekből és folyóiratokból olyan szemelvényeket kell még közölnie, amelyek magyartalanságától tótágast áll az ember esze.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

retkörökben használatos elnevezéseket. Ezek számontartása a szakszótárak feladata."

A nemzetközi használatú szavak közé sorozom pl. az alábbi néhányat is. Ezeket, mert használom őket, a kiejtésük szerint magyar helyesírással írom.

Abszolút. Használom, pedig két magyarító szótárból 12 értelmét is olvasom s első tekintetre mindegyikük a maga helyén jó. Ezek közül az abszolút száraz, abszolút nedves fogalom kifejezésére legjobban megfelel a „tökéletesen, teljesen". De a köznyelvben való használatuk, különösen az utóbbié, kétségessé teszi az „abszolút" fogalmát. Pl. a mi fakereskedelmi szokványaink megállapítják a „teljesen száraz fa" minőségét, pedig az ilyen fa még ugyancsak nem abszolút száraz, azaz víznélküli, mert benne a legjobb esetben 13, de rendszerint 20% körüli víz van. Azért használom szakkifejezésül — legalább egyelőre — az *abszolút* szót. Felhozok az „abszolút" szóra más példát is és ezzel együtt az ellentétesére, a *relatív*ra is. „Abszolút fűtőhatás"-nak azt a fűtőhatást szokták nevezni, amikor az ezt kifejező hőegységek, kalóriák száma a fa súlyára, súlyegységére „relatív fűtőhatás"-nak pedig azt, amikor a kalóriák száma a fa köbtartalmára, ennek valamely egységére vonatkozik. És mert a fa köbtartalmát lehet tömörköbtartalommal és ürköbtartalommal is kifejezni, tulajdonképpen kétféle relatív fűtőhatást kell megkülönböztetni. Csakhogy az „abszolút fűtőhatás" elnevezés sem helyes, mert hiszen ez a fűtőhatás is csak viszonyított valamihez, tehát éppen úgy relatív, mint a köbtartalomra vonatkozó. Hogy a szokásos, de nem következetes elnevezéseket kikerüljem, én a fa fűtőhatásait lehető röviden ***súlyra, tömörköbtartalomra, ürköbtartalomra vonatkoztatott fűtőhatások***nak nevezem.

Bruttó, nettó (brutto, netto). Ezeknek a köznyelvben, egyes vonatkozásokra jó magyar megfelelőjük van, kár volna helyettük idegen szavakat használni. Pl. *nyers* súly, méret, bevétel, jövedelem, haszon, stb. *tiszta* súly, méret, bevétel, jövedelem, haszon stb., de a fafeldolgozásban *kész* méret is. Ilyen viszonylatokban nem is használom az idegen szavakat. De megtorpantam akkor, amikor az anyagvizsgálatban elharapódzott nyakatekert

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

gondolkodással a fa víztartalmának százalékát a fa abszolút száraz súlyára vonatkoztatták és ennek a százaléknak kellett nevet adnom, sőt az ettől való megkülönböztetés végett a természetes, a fának vízzel együtt értett súlyára vonatkozó százalék nevéről is gondoskodnom kellett. Még hozzá olyan rövid szavakról, hogy kezdőbetűjükkel a % jelet is lehessen a százalék értelme szerint megjelölni. A százalék alapjában az egységül felvett 100-nak hányadrésze, amely a bennünket most érdeklő két viszonylat szerint vagy a százhoz mintegy hozzászámítandó, vagy a százból levonandó, ebből a százból való. (Ez a hozzáadás és levonás a képletekben jelentkezik is.) A fa víztartalmának a víznélküli farészre vonatkoztatott százaléka tehát a százon kívül van s így kissé erőltetett módon *„százhoz-százalék"*-nak volna nevezhető, míg a fának a benne lévő vízzel együtt értett súlyára vonatkoztatott százalék az alapul vett súly 100 egységének egy része, abból való, s így százból való százaléknak, röviden *„százból-százalék"*-nak volna mondható. Ezek az elnevezések megfelelnek ugyan az illető százalék fogalmának, de egy kicsit a mennyiségtani nyelv íze érzik rajtuk és nem eléggé feltűnők (az összetett szó első tagjának csak a ragjában különböznek). E miatt a két ok miatt inkább a nemzetközi használatú szavakat vettem igénybe és az elméleti „százhoz-százalék"-ot ***nettószázalék***nak a gyakorlati „százból-százalék"-ot ***bruttószázalék***nak neveztem el. Még most is így tartom, a százalék száma után írt % jelet pedig, ahol arra akár csak az esetleges félreértés elkerülése céljából szükséges, $^{n}\%$, ill. $^{l}\%$ formában írom.

A fa víztartalmának nettószázaléka — amint azt a **3.** pontban és az első bekezdésben láttuk — a fa abszolút száraz súlyára vonatkozik s így a nettó szó fogalma az abszolút szárazság fogalmához kötött. Vannak azonban más százalékok is, nevezetesen a fa víztartalmának (súlyának) és méreteinek változására vonatkozók, amelyek nettószázaléka hol az abszolút szárazságra vonatkozik, hol pedig kisebb-nagyobb nedvességre. Ilyenek a nedvesség-(súly-)változások és a méretváltozások százalékai. Ezek a változásoknak mindig két nedvességi fok közötti nagyságát fejezik ki. A kisebbik fok lehet abszolút szárazság is. Ha a kétféle változást csak így, a változás irányának jelzése nélkül nevezzük el, akkor a nettó és bruttó elnevezések szükségesek.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ha a változás százalékát ugyanis a kisebbik nedvességre vonatkoztatjuk, akkor a százalék nettószázalék és ez jelzi a változás folyamatának nedvesedéses irányát; ha pedig a nagyobbik fokra vonatkoztatjuk, akkor a százalék bruttószázalék és ez a száradásos folyamatra mutat.

A változási százalékok ilyen elnevezése és jelzése inkább csak az elméleti tárgyalásokban szokott előfordulni. A gyakorlai élet számára célszerűbb a százalékokat egyenesen a változási folyamat iránya szerint elnevezni. Annál is inkább, mert a fafeldolgozás tervezésének minden számítását egyedül a száradásos folyamatnak, mint leggyakoribbnak a százalékaival lehet elvégezni, azaz nincs szükségünk a nedvesedéses folyamat százalékainak a sorozatára. Különben is — nagyritka szükség esetében — ezeket ki tudjuk számítani a száradásos irányú százalékokból. A száradásos folyamat százalékai tehát a ***vízvesztés*** és az ***összeaszás százaléka***, a nedvesedéses folyamatéi a ***vízfelvétel*** és a ***degedés százaléka***. Mind a négy százalék a változás folyamatának ***kezdő*** nedvességére vonatkozik, tehát a száradásos folyamatban a *nagyobbikra*, a nedvesedésesben a *kisebbikre*. (V. ö. a **3.** pont utolsóelőtti bekezdésében mondottakkal.) A változások iránya szerinti, gyakorlati elnevezések rámutatnak a százalékok természetére, mert a száradásos folyamat százalékai bruttószázalékok, a nedvesedéses folyamatéi nettószázalékok s így a % jelnek *b*, vagy *n* betűvel való megtoldása nem szükséges. Legfeljebb akkor, ha attól tartunk, hogy a megjelölt kisebbik nedvességig szóló vízvesztési és összeaszási százalékunkat esetleg valaki, a favizsgálóknak 1937. évig volt rendelkezésétől elkápráztatva, nettószázaléknak, még hozzá abszolút szárazságig menőnek veheti.

Vannak továbbá még más százalékok is, pl. a fakészítmények méreteinek szokásos lefelé való kerekítésével járó méretcsökkenések százalékai, a vállalkozási díj (haszon) százalékai, amelyek egyaránt lehetnek bruttó- és nettószázalék természetűek s így ezeknek rövid elnevezésére és jelzésére szintén szükség van a bruttó és nettó szavakra.

Plusz, mínusz. Ezek is olyan nemzetközi és közhasználatú szavak, amelyeknek egyes értelmét nagyon jól lehet, sőt kell is

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

magyarul kifejezni, de a mennyiségtanban mégis csak ezek az idegen szavak a leggyakorlatiasabbak és már ugyancsak megszokottak. Rövidek és nemcsak a hozzáadás meg levonás fogalmának, hanem más fogalmaknak az elnevezésére, jelzésére is alkalmasak. Pl. a mennyiségtanban szintén szokásos „pozitív, negatív" kifejezés helyett mondhatjuk „+, —, sőt ± jelű", vagy a hőmérséklet a „fagyáspont alatt 10^0" helyet röviden „-10^0".

Idegen betük. Az ezekhez való hozzászólásra az késztet, hogy egy új szótárban ezt olvastam: kémia, kemigráfia, mehanika, tehnika. Nevezetesen az tűnt fel, hogy a görög szavak *„ch"*-ját két szóban k-ra, kettőben h-ra magyarította. Tudom, hogy a magyarnak nehezen sikerül a görög és német *„ch"* kiejtése s inkább k-nak, vagy h-nak ejtésével segít magán. Írni azonban a M. T. Akadémia helyesírási szabályai szerint mindíg csak ch-val kell. A szabályok 1933. évi kiadásának 92. pontjában pl. ez olvasható: „technikus, mechanikus (nem tehnikus vagy teknikus)", a 102. pontban pedig az, hogy „a *sch* betűcsoport görög szavakban sohasem olvasandó németesen s-nek, hanem mindíg sz-kh-nak vagy sz-k-nak, pl. schisma olv. sz-khizma, scholion olv. sz-kolion, ischias olv. isz-kiász".

E szerint tehát: chemia, chemigráfia és szkéma is! A régi magyar családnevekben a cs-nek ejtett ch-től való megkülönböztetés erőltetésével elvégre lehetne a görög és német ch-t kh-val s továbbmenve az angolt cs-vel, a franciát s-sel írni. Véleményem azonban az, hogy — ha már kénytelenek vagyunk idegen szavakat használni — mégis csak a MTA helyesírását kell irányadónak tekintenünk, még ha egy s más esetben eltérő véleményünk volna is. Különben is ez az idegen ch bettűkettős nem egyedüli a magyar helyesírásban. Van még ezen kívül a rendesnek mondott 40 magyar betűn felül más is, pl. a magánhangzó y, a mássalhangzó w, x (az Akadémia szerint: expedíció, oxigén, ő excellenciája és nem: okszigén, ő ekszcellenciája).

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

5. Szószedet idegen szakkifejezések magyarítására, a magyaroknak jobbakkal való kicserélésére és helyes értelmezésére.

Abholzig = ***sudarlós*** a fa törzsének, vagy ágának olyan darabja, része, amelynek alsó és felső, kérges, vagy kéregtelen átmérője között már akkora különbség van, hogy az átmérő a fadarab hosszában méterenkint, átlagosan 1·25 cm-nél nagyobb mértékben változik, alulról felfelé mind kisebb lesz, nagysága apad, azaz a fa, fadarab vékonyodik. A vékonyodásnak így jelzett mértékét ***vékonyodási szám***nak (cm/m) mondjuk. Az olyan egész, a csutakjától, tuskójától (l. *Stock* c. a.) a csúcsáig értett fát is sudarlósnak mondjuk, ha alsó, értékesebb, a koronáig, vagy nagyjában a famagasság 2/3-áig menő részének a vékonyodási száma 1·25 cm/m-nél nagyobb. Az ezen felül lévő törzsrész, az ú. n. ***tahegy*** mindig sudarlós. (Az átmérőnek hosszméterenkinti 1·25 cm-nyi határértékét már régen a fakereskedelmi szokványaink állapították meg.) A sudarlósságnak ellentéte a vaskosság, szélső fokon a hengeresség: l. a *Vollholzig* címszó alatt.

Abschnitt = (legáltalánosabban) ***törzsrész,*** azaz a fatörzsnek egy, belőle kivágott és valamely erdei választékká megmunkált, kérges, vagy kéregtelen darabja. Az ilyen részek elnevezése, vastagságuk és felhasználási céljuk szerint, különböző és — hogy ha a tájnyelvi elnevezéseket is figyelembe vesszük — meglehetősen változatos. Vastagságuk szerint megkülönböztethetők — csak általános irányelvül, mérethatárok jelzése nélkül — a vastag fából, az ú. n. ***tönkfából*** készült ***tönkök,*** a ***rúdfá***ból készült ***rudak***, a ***karófá***ból készült ***karók*** Felhasználásuk szerint lehetnek ***szelvénytönkök***, (fűrészelt, gyalult, lefejtett) ***falaptönkök***. (Falap: l. *Furnier* c. a.), ***gerendatönkök, vágányaljtönkök, dongatönkök, zsindelytönkök*** stb. Ezek a törzsszerfa erdei választékai. De lehet a sarangolt szerfa és a tűzifa törzsrészeiről, de még ágrészeiről is beszélni. Ilyenek a hasábfa készítésére szolgáló *hasábtönkök*, a *dorongok*.

Arid = ***aszályos.***

Aufbereiten = *felkészíteni, felkészítés.* Nem a német szó lefordítása, hanem ugyanegy munkának hasonló szemléletből fa-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kadt elnevezése. Azt a műveletet jelenti, amikor a ledöntött, vagy akár kidőlt, letörött fából erdei választékokat készítünk, az ezzel járó csekély megmunkálással a fát az erdőből való kiszállításra és további megmunkálásra, a *feldolgozásra*, alkalmassá téve csak *felkészítjük*. (V. ö. a **2.** pontban mondottakkal.)

Aufsetzen, Setzen = ***sarangolni***. Ezen azt értjük, hogy legalább az első, erdei számbavételben ürmértékkel mért, rendszerint 1 m hosszú darabokból álló szerfa- és tűzifaválasztékokat pontosan megállapított nagyságú számbavételi rakásokba, az ú. n. ***sarang***okba rakjuk össze. Minthogy ezeket a választékokat még akkor is sarangokba rakjuk, ha súly szerint kerülnek eladásra, ***sarangolt szer-***, ill. ***tűzitának*** mondjuk. Vannak más elnevezései is ezeknek a rakásoknak (pl. rakat, rakás), de én mégis csak a ***sarang*** szót tartom leghelyesebbnek. Azért, mert különleges értelmű. Olyan farakást jelez, amellyel a fa ürmértékét könnyen lehet meghatározni, míg az egyéb elnevezések a köznyelvben általánosabb értelműek. Így, ha a fát olyan módon rakjuk is össze, mint ahogy sarangba rakni szokás, de az egész rakás nem olyan méretű, amilyent a *sarangolás* megkíván, nem sarang, hanem csak egyszerű rakás, rakat, legfeljebb csonka sarang akár befejezetlenségénél fogva, akár azért, mert már megkezdték fájának az elszállítását. Az előző sorok leírása után meg akartam a ‚sarang' szónak a farakás értelmében való használatát irodalmi adatokkal is okolni. Előkerítettem a mai köznyelvünk szótárait *(Ballagi, Kelemen), Szinnyei* „Tájszótár"-át, *Szarvas* és *Simonyi* „Nyelvtörténeti Szótár"-át, *Zolnai* „Oklevélszótár"-át, *Szily* „Nyelvújítási Szótár"-át, *Ballagi* „Teljes Szótár"-át, *Divald* és *Wagner* „Erdészeti Műszótár"-át meg *Szécsi* „Erdőhasználattan"-át, és rémületemre, sehol sem akadtam nyomára. Az „Erdészeti Lapok" 77 évfolyamának a végigböngészésére nem volt most időm, annyit azonban tudok, hogy *Tomasovszky* az E. L. 1912. évfolyamában megkezdett cikksorozatában használta a „tűzifasarang" szót. Három szótárban ugyan megkaptam, de „fiatal hajtás, sarj"-nak tájnyelvi megjelöléseként. Így hát, nem tudom megmondani, eredeti magyar szavunk-e, más nyelvből került-e hozzánk, s ha csak került, hol és mikor. De hogy már elég régi szavunk, az bizonyos. Egy fiatal tanártársam, akivel most beszél-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tem, azt mondta, hogy már gyermekkorában hallotta Sopronban a farakás, a ‚sarang' értelmében használni s így sohasem akadt meg rajta. Jómagam is már régóta tudok róla. Hogy mikor jutott tudomásomra, nem emlékszem, de könnyen lehet, hogy már hallgató koromban. Előadásaimban mindíg használtam, származékszavaival együtt, ha egyéb elnevezéseit meg is említettem. Az 1921-ben megjelent „Erdőhasználattan"-om II. kötetében is élek a „sarang, sarangolás" szavakkal. Akárhogy vagyunk is a származásával, végül ismételten azt kell mondanom, örvendjünk, hogy már megvan, mert a minősített farakás fogalmára még keresve sem találnánk nálánál zamatosabb szót erdészeti szakkifejezésnek. Tehát maradjunk a ***sarang, sarangol*** és ***sarangolás*** használatánál. Párjaik a törzsszerfa rakásolásánál a *máglya, máglyáz, máglyázás* kifejezések. A régi világban, amikor még öllel mérték a fát, a sarangolást ölezésnek mondták, sok helyen még most is ez a szó járja, sőt még a most érvényes budapesti *Fakereskedelmi Szokványok* (ezentúl ezeket röviden FSz betűcsoporttal fogom jelezni) is ölezésről szólnak.

Astansatz = ***göcs***. (L. ez alatt a címszó alatt.)

Basting = ***angoltenyőpalló***. Angol hüvelykkel és lábbal megszabott méretekben fenyőfából készült palló. A javasoltam szó ugyan hosszabb, mint az E. L. 1938. évi kötetének 187. lapján ajánlott elnevezés, még hozzá három szóból összetett szó, de ha szabatosan akarunk eljárni, meg kell vele barátkoznunk. A FSz 69. §-a ugyanis ismeri az „angolpalló"-t, a méreteit is megszabja, sőt megkívánja, hogy tölgyfából készüljön, még hozzá az ú. n. angol féltönkből. Ha tehát csak ‚angolpalló'-t mondanánk, csak azt jeleznők, hogy valamely különleges méretű angolpallóról van szó, de hogy az a fenyőfából készült *basting*-e, vagy a tölgyfából készült *„wainscotsplanc"*-e, homályban maradna. Mellékesen megjegyzem, hogy az utóbbi pallót *féltönkpalló*-nak is nevezik. Ez nyilván abból a szemléletből fakadt, hogy a palló csak angol féltönkből készíthető, ez pedig csak tölgyből készül.

Bearbeitung = ***megmunkálás***. Annak a munkának az általános elnevezése, amellyel valamely tárgyon, anyagon: a *mun-*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

kadarabon, ennek alakjában, vagy anyagában, erőművi (mechanikai), vagy vegyi (chemiai) módon kisebb-nagyobb változást idézünk elő, m. p. függetlenül attól, hogy mit mivé munkálunk meg, milyen munkadarabból milyen készítményt alakítunk ki. Pl. a fűrészelés, fűrészelő megmunkálás. Fűrészelünk a fa erdei választékainak elkészítésekor és akkor is, amikor az erdei választékból ipari választékot (szelvényt, szegletesárut stb.) alakítunk ki. E között a két megmunkálás között — egyelőre — csak az a különbség, hogy az erdei választékok kialakítására csak a keresztben való fűrészelés szükséges, míg az ipari választékok elkészítésekor a hosszban és keresztben való fűrészelés is előfordul, de a jellemző fűrészelés a hosszanti. Mihelyt azonban a fentiek szerint értelmezett megmunkálás fogalmához hozzákapcsoljuk azt, hogy milyen munkadarabból, általánosságban: nyersanyagból, milyen választékot készítünk, a megmunkálás fogalma részleteződik és ezzel kettéválva, magával hozza két ágának az elnevezését is. Az egyik ág az, amikor az erdei termékből erdei választékot készítünk, azaz amikor az erdei terméket felkészítjük, ennek munkája a ***felkészítés***; a másik ág az, amikor az erdei választékból ipari választékot készítünk, ennek a munkáját ***feldolgozás***nak mondjuk (v. ö. a **2.** pont alatt mondottakkal).

Besäumte, vagy *scharfkantige breite Schnittware* = ***szélezett szelvényáru***. (L. *Szelvényáru* címszó alatt.)

Beszáradás. Nyilván az *‚eintrocknen‘* fordítása. A köznyelvi használatából eddig egy elfogadható értelmezésére akadtam, csakhogy ez ugyanegy okból származó két okozatot köt össze. A nedves fa száradásával járó sok következmény közül ugyanis a két legközvetlenebb a súlyának az apadása és méreteinek kisebbedése, azaz a **3.** pontban megokolt szakkifejezéssel, mondjuk egyenesen, a ***vízvesztés*** és ***összeaszás***. Ha tehát valaki ‚beszáradás‘-t mond és nem magyarázza meg, hogy a két következmény közül melyiket érti, nem lehet tudni, melyikről van szó.*) Persze a nemerdészektől nem kívánhatjuk, hogy kifeje-

*) Így jártam két erdőbirtokossal. Mind a kettő azt kérdezte, hogy a fa valamely idő alatt mennyire *szárad be*. Az egyik a kérdéses helyzet leírásában azt mondta, hogy a bekövetkezett súlyapadásra van szüksége. Erre

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

zéseinket ismerjék, nekünk azonban illik, hogy szakszavainkkal szabatosan beszéljünk.

Bleicherde = ***kallótöld***.

Borítólemez = ***talap***. (L. a *Furnier* címszó alatt.)

Boule, többes számban *boules*. Ezen a szón a fakereskedelemben az egy tönkből kifűrészelt azokat a szelvényeket értik, amelyek tönkformára összerakva kerülnek elszámolásra, átadásra és felszámításra. Egy-egy tönkből rendszerint egyforma vastagságú pallók, ritkábban deszkák — csak jóminőségű fából, főként tölgyből, de más értékes lombosfából is — készülnek. Nálunk legszokottabb elnevezésük *bul*, *bulok* (tévesen: bulszok), a FSz szerint *tönkáru*. Egyszer *Karácsony* főerdőtanácsostól hallottam, hogy *palincs*-nak mondotta. Az idegen (francia) szó rövidsége miatt nagyon csábító és mindent kielégítő módon való megmagyarítása alighanem nehéz lesz. A FSz szava nem alkalmas szelvények elnevezésére, mert tulajdonképpen tönköket, tönkökből álló árut jelent. A fogalmat jól fedő, helyes és nem túlságosan hosszú szó a *tönkszelvény*, ennek miniműsége szerint lehet: *tönkpalló*, *tönkdeszka*, együtt: *tönkszelvényáru*, bár felmerülhet az az ellenvetés, hogy a tönkösfűrészeléssel készült közönséges szélezetlen szelvények is tönkből valók. Nekem valahogy első hallásra is megtetszett a *palincs* szó. Most utánajártam szótárirodalmunkban. Megkaptam, de csak egy szótárban, *Szinnyei „Tájszótára"*-ban és itt is csak a tölgyfából készült, erős „vastag deszka" jelentésben. Nem volna rossz ezt a tájszót a ‚*bul*'-nak a magyarítására felhasználni, persze eredeti értelmének szükségszerű bővítésével. Ha azonban jóformán teljes ismeretlensége miatt nem találna tetszésre, javaslom a ‚féltönkpalló' párjaként a fenti ***tönkpalló*** stb. szót. A tölgyfából készültnek *tölgytönkpalló*, a kőrisből valónak *kőristönkpalló* stb. lenne a neve.

Breite Schnittware = ***szelvényáru***. (L. ezt a címszót.)

---

aztán egyszerűen tudtam válaszolni. A másiknak a levelében ilyen meghatározott kívánság nem jutott kifejezésre, további kérdezgetés helyett megadtam az adatokat a vízvesztésre is, az összeaszásra is.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Brennholz = ***tűzifa.*** (L. ott.)

Brettware = ***deszkaáru.*** (L. *Szelvényáru* címszó alatt.)

Commerce = ***kereskedelmi*** [minőség].

Csomó: olyan torzszövete a fának, amely az alvórügyek következtében jön létre és azokat körülveszi. A csomók egyenként elszórva ülhetnek a fában, kisebb-nagyobb területen csoportosulhatnak, sőt nagy területen sűrűn és egymás hegyén-hátán is (pl. a csomorosfánál). A faiparosok között nagyon gyakori, hogy a *göcsöt* is csomónak nevezik. Pedig a göcs szövete egészen más, mint a csomóé. A csomót is, a göcsöt is nevezzük a maga nevével.

Csonkaélű = ***tompaélű*** (pl. gerenda). Az előbbi szakkifejezés ellen és az *utóbbi mellett* már évek óta hadakozom egy félhivatalos szakbizottsággal, mindezideig eredménytelenül. A bizottság „indokolt"-nak mondotta ugyan az élek két ellentétes minőségét kifejező ***élesélű*** és ***tompaélű*** szavak helyességének bebizonyítására elmondott okfejtésemet, mégis mellőzte, azzal a megokolással, hogy szokatlanok. Pedig sem az egyiket, sem a másikat nem lehet szokatlannak mondani. Mert hiszen a fakereskedelmi életben kialakult szokásoknak összefoglalására és irányítására hivatott Fakereskedelmi Szokványok korábbi kiadásaiban szerepel mind a kettő, igaz, hogy az 1911-i kiadásban elképesztő pongyolasággal. Az pedig, hogy az 1926-i kiadásukból a ‚tompaélű' szó kimaradt, csak arra mutat, hogy átdolgozásukkor a német *‚merkantil'* és *‚usancemässig'* szavakat vették mintaképül és ezeket ‚közönséges merkantil' és ‚szokványszerű' szavakkal helyettesítették. Ellenben *nem* kezdték még akkor a ‚csonkaélű' szót használni, ami világos bizonyítéka annak, hogy még nem volt szokásban. Ezt a szót a *tompaélű* értelmében csak a fent említett hadakozás irataiból ismertem meg.*)

*) Ezzel kapcsolatban nem tudom magamat visszatartani attól, hogy ne mondjam el még a következőket is. Lehetséges, el is hiszem, sőt meg is tudnám magyarázni, de menteni nem, hogy a fiatal nemzedék a FSz korábbi kiadásaiban használt, logikailag is egyedül helyes és ezért az általam sokszor javasolt fenti két szóról megfeledkezett és helyettük az „épélű"

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Csutak: l. *Stock, Stockholz* cím alatt.

Dagadás = ***degedés.*** (L. a **3.** pont második utolsóelőtti bekezdését.)

Daube = ***donga.*** (L. ott.)

Derbholzstange, | nholz = ***rúd, rúdfa.*** (L. ott.)

Donga. A fa ipari választékainak hasított készítménye, hasított áruja, a bodnár, kádár, pintér legjelentősebb nyersanyaga. Ezúttal csak a nálunk szokásos ú. n. *német* és *magyar* (gönci és átalag-) dongák két alakjának szabatos elnevezéséről szólok. A FSz a hordó oldalainak elkészítésére valókat „dongá"-nak, a fenekeknek valókat „fenék"-nek mondják, együttvéve pedig „kádár"-fának. Hát ez meglehetősen zagyván hangzik. Szabványba, szokványba, szerződésbe s efféle iratokba való szabatos elnevezések: ***oldaldonga, fenékdonga, hordódonga,*** akár többesszámban is. Ha különféle dongák számbavétele, átadása közben a négytagú szavak hosszadalmasak volnának, rövidítsük azokat úgy, hogy mindegyik összetett szónak egyformán csak az első tagját használjuk. A „kádárfa" azért sem jó, mert a kérdéses dongák hordók készítésére valók, de azért sem, mert a ‚kádárfá'-n helyesen olyan minőségű fát kell érteni, amely kádak készítéséhez való dongákra alkalmas, tehát valamilyen formájú erdei választék.

Durchforstung, | shieb = ***gyérítés, gyérítővágás.*** (L. ott.)

Eisenbahnschwelle, Schwelle = ***vágányalj.*** (L. ott és *Schwelle* c. alatt.)

Egészséges az olyan fa, fadarab, amelyben farontó gombák nem élnek és nem is éltek, különben *beteg.*

és ennek ellentétéül a „csonkaélű" szót kapta fel. Csakhogy az említett szakbizottságnak módja és hatalma volna, sőt kötelessége is volna mind a szakszerűség, mind a nyelvhelyesség szempontjából a rosszat jóval, vagy legalább annál jobbal helyettesíteni. Még pedig most, az első alkalommal, és nem későbbre halasztani a most is látható hibák kijavítását akkorra, amikor a régi rossz még jobban megrögződik, az új helytelenség pedig gyökeret ver!

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Erdei választékok. Az erdei választék a földtől akár szószerint, akár csak képletesen elválasztott erdei termék egésze, vagy csak része, amelyet egyszerű és kevés megmunkálással, esetleg csak megszárítással, de még a nélkül is alkalmassá tettünk a további, bármiféle munkára, vagy esetleg közvetlen felhasználásra. A fa erdei választékai hosszabb-rövidebb, kéregben hagyott, vagy meghántott fadarabok, amelyek vagy *gömbölyegek,* vagy *egyszerűen felhasogatottak.* Számtalan és változatos alakjuk van, elnevezésük még változatosabb. Sokféle csoportosításban sorolhatók fel, méreteik a mirevalóságuk szerint annyira-mennyire kialakultak, de az idő és vidékek szerint többékevésbbé változók. *Mellőzöm* most az egyes választékok különleges elnevezéseit, az ezek szerint sokszor átnyúló és különben is változó méreteik felsorolását és az alábbiakban *csak* a fa erdei választékainak jellegzetes csoportjait szedem átnézetes rendszerben össze, *csak* erdőhasználattani szempontból és *csak* általános tájékoztatásul, hogy elkerüljük az ilyen, hallottam és olvastam mondásokat, pl.: vékony szálfa ‚dorong', vastag ‚gerenda'.

A *szerfa* (l. ott) erdei választékai.

A ***törzsszerfa*** csoportja. Mindazok a hosszabb-rövidebb, gömbölyeg fadarabok, amelyek a fa törzséből kerülnek ki s kéregben maradnak, vagy meghántottak és ágtalanítottak. A fadarab hosszának közepén mért és a légszáraz állapotra értett átmérője szerint van: ***tönkfa,*** legalább 12 cm vastagságban (szálfa, épületfa, tutajfa stb.); a törzs részei a különböző ***tönkök*** (gerendatönk, szelvénytönk, dongatönk stb.), de a tönkfa vékony végéből esetleg rudak is készíthetők. Van ***rúdfa,*** az átmérőnek szokásos *lefelé* való kerekítése szerint: 6—11 cm vastagságban, részei a ***rudak***. Van ***karófa:*** 2—5 cm vastagságban, részei a ***karók.*** Van ***vesszőfa:*** a 2 cm-nél vékonyabb vesszők (pl. kosárfonóvesszők).

A ***sarangolt szerfa*** csoportja. Rendszerint 1 m hosszú, kérges, vagy kéregtelen, egyszerűen felhasogatott, vagy gömbölyegen hagyott fadarabok. Választékai: a ***hasáb-, dorong-*** és ***botszerfa,*** a törzsszerfa első három választékának vastagsági

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

méretében, azzal a megjegyzéssel, hogy a gyakorlatban a fadarabok felső és kérges átmérőjét szokás megadni.

A ***szerrőzse*** csoportja. Kb. 6 cm-nyi alsó (kéreggel együtt értett) átmérőn aluli ág-, vagy törzsrészek ágastul, gallyastul a csúcsig való hosszban, pl. építőrőzse, sövényvessző s hasonlók, még a karácsonyfa is.

A *tűzifa* (l. ott) erdei választékai. A ***sarangolt tűzifa*** csoportja. Rendszerint 1 m hosszú, ágtalanított, kérges, vagy meghántott fadarabok, felhasogatva, vagy gömbölyegen hagyva. Főválasztékai: a ***hasáb-***, ***dorong-***, ***botta***, mellékválasztékai a FSz szerinti ***tuskó*** (igen nagy göcsös, vastag hasáb- és tűzifatönk) és ***hasított dorong***. A mostani szokás szerint ezeknek a vastagsági méreteit is a felső, kérges átmérővel szokás megadni, különben — egységes alapon — a tuskó kivételével a törzsszerfa három elsejével azonosak. Az ***egyéb tűzifa*** választékai: a fa levágása után a földben maradt tövéből és gyökereiből készített, szabálytalan alakú ***csutaktűzifa*** (l. *Tuskó* címszó alatt), ***kötegelt rőzse*** és egyszerűen összerakott *ágak, vágáshulladékok.*

Élesélű mindaz a fűrészelt, faragott és kevés kivétellel hasított készítmény (l. a *Szegletesáru* és a *Szelvényáru* címszó alatt), amelynek a keresztmetszete a készítmény egész hosszában *teljes* derékszögű négyszög, rendszerint egyforma nagyságú, kivételesen változó is. A készítmény hosszában futó élek, tehát a szomszédos oldalak metsző, találkozó vonalai az oldalak derékszögű hajlásszöge mértékéig ***élesek***, még ha nem is bicskaélességűek. Ezeket, a készítmény hosszában, szabatosabban: a fa rostjaival nagyjában párhuzamosan futó éleket — megkülönböztetésül a bütük éleitől — *oldalélek*-nek kellene mondani, de mert élekről szólva mindig ezeket értjük, egyszerűen ***élek***-nek is mondhatjuk, amikor t. i. ebből félreértés nem származhatik. Amikor, nagyritkán, a bütük éleiről van szó, ezeket mindig ***bütüélek*** szóval illetjük. Miután az oldaléleket a készítmény belével, vagy hozzávetőleg a rostjainak irányával határoztuk meg, következik, hogy ez az elnevezésük akkor is helyes, ha rövidebbek is, mint a bütüélek kisebbike.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Az *élesélű* szegletesárut a FSz következetesen *épélű*-nek nevezik és e mellé csökönyösödött az a bizonyos félhivatalos testület is, pedig már öt ízben tiltakoztam az *ép* szónak az *éles* értelmében való használata ellen. (A hatodízbeli tiltakozásom talán mégis eredménnyel jár!) Mindenkor kimutattam az előbbinek ilyen értelemben való képtelenségét, és az utóbbinak egyedüli helyességét. Mert hiszen *ép* mindaz, ami sem külső erőművi hatás, sem belső feszültség következtében nem sérült meg (nem csonka, csorbult, repedt stb.) s így sérült lehet az éles él is, de még a tompa él is, aminthogy ez utóbbi is lehet ép. (Ez az „indokolt"-nak elismert, de mellőzött okfejtésem egy része.) És még hozzá, a legutóbb hozzám került félhivatalos irat az „ép" szót helytelenül használja az „éles" fogalmára és helyesen a „meg nem sérült"-re is. Pedig az „ép"-nek ezt a nagyon mesterkélt, a világos nyelvhasználat ellenére erőszakolt kétértelműségét kikerülhette volna az ajánlottam „élesélű" szó elfogadásával. Végül az élesélű árut még a németek is *„scharfkantig"*-nak mondják. (V. ö. a *Tompaélű* és *Csonkaélű* címszók alattiakkal.)

Ép az olyan fa, fadarab, amelyen sem külső, erőművi hatások, sem belső feszültségek következtében előállott sérülések, szövetelválások nincsenek. Nem számítjuk azonban hibának a bütük felszínes repedéseit és a szokásos meggyalulással eltűnő hibákat.

Épélű áru = ***élesélű áru.*** (L. az *Élesélű* címszó alatt.)

Építőáru = ***ácsáru.*** Az „építőáru" szóval a FSz is (igaz, csak másodsorban, zárójel között és a szerencsétlen „építőanyag" szóval) és a legutóbbi, még félhivatalos irat is a fenyőszelvényáru egyik minőségét jelzi. Ennek az árunak a minősége gyengébb, mint a szintén közhasználatú szóval „asztalosáru"-nak elnevezetté. A most használatos nevénél azonban lehet jobb, jellemzőbb elnevezést is használni. Ha ugyanis azt a minőségű árut, amelyet az asztalos felhasznál, egész helyesen, „asztalosáru"-nak mondjuk, az ennél gyengébb minőségű és ácshasználta készítményeket jogosan ***ácsáru***nak nevezhetjük. Még hozzá már

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

csak azért is, mert az ugyancsak jóminőségű asztalosáruból (építő-) asztalos készítette ablakkeretek, ajtók stb. szintén az épület részei. Tehát ezek fája is építési fa.

A szegletesáru közepes vastagságú választékának, az újabb nevén *„heveder"*-nek is van a félhivatalos irat szerint „asztalosáru" *és* „építőáru heveder" minősége. Ezeknél az elnevezéseknél rövidebbeket és az előző bekezdésben mondottakkal összhangzásban lévőket javasolok. Úgy alakítom ki azokat, hogy a szelvényáru efféle minősítésében már nagyon megszokott, de a FSz-ban a hevederre nem használt „áru" szót elhagytam és helyébe — hogy nevén nevezzük a választékot — a „heveder" szót tettem és az „építő" szót az „ács" szóval helyettesítettem. Vagyis az általam javasolt kifejezés: ***asztalosheveder, ácsheveder.***

Faanyag. Ezt a tetszetős szót már annyira felkapták, hogy egymástól eltérő fogalmat jeleznek vele, sőt éppen olyanokat, amelyek elnevezésére nem alkalmas, vagy csak erőltetett okoskodással. Azért szükségesnek tartom a használatát a természete szerinti irányba terelni.

Anyag általában mind az a valami, amiből valamely magasabb rendű egység létesül, készül, vagy ilyennek legalább egy része. *Faanyag* (a fa anyaga) tehát egyedül helyesen — csak főbb vonásokban — a cellulóze és lignin elegye, az ú. n. lignocellulóze, amelyből a természet a fát *(lignum, Holz)*, ill. ennek elfásodott sejtjeit felépíti. A fa is lehet valaminek az anyaga, pl. valamely faválasztéknak, faépületnek, fabútornak, de nem lehet ezek faanyaga, mert ez már a fának az anyaga. Általánosan használt a *nyersanyag* szó is. Ezen azt a terméket, vagy készítményt (fát [de nem faanyagot!], akár lábonállót, vagy széldöntöttet, erdei, vagy ipari választékát, stb.) értjük, amelynek megmunkálásával (felkészítésével, feldolgozásával) valami új alakú, vagy összetételű tárgyat készítünk. A nyersanyag egyszersmind a munkának is a nyersanyaga, úgyhogy ez a szó nagy általánosságban a munkába kerülő dolognak a fogalmát fejezi ki. Ha az általában nyersanyagnak mondott dolog, pl. szelvénytönk, akkor ezt a felfűrészelése munkadarabjának mondjuk.

A „faanyag" szónak nem helyénvaló használatára felsorolok néhány, sokszor hallható és olvasható példát. Helytelen

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

az ilyen megállapítás: „Ebben az erdőben, vágásban sok és különféle faanyag van"; vagy pl. „fa- és építési anyagok, lombosfaanyagok, fenyőanyagok, egyéb faanyagok". Helytelen ez a cím is: XXXII. „Faanyagok"-szakbizottság. Mindezekben a kitételekben azért nem helyénvaló a faanyag szó, mert — nyilván — nem erre, a ligno-cellulózéra, akarnak rámutatni, hanem az élőfára, elkészített erdei, vagy ipari választékára, fakészítményekre, faárura, egy szóval *fára*. A legtöbb esetben ezzel az egyetlen és rövidke szóval is megélünk s csak ha mindenképpen szükséges, vagy célszerű a megtoldása, akkor jelzővel, vagy jelzős összetétellel segíthetünk magunkon. S így végül azt kell mondanom, hogy a ***faanyag*** szót csak akkor használjuk, amikor valóban a fa anyagáról, anyagairól akarunk szólni. Az *anyag* szóval ma úgyis már nagyon sok fogalmat jelölünk, annyira, hogy már „színnyelővé", kelleténél jobban „terpeszkedővé" kezd válni.

Fajsúly. Nem is olyan nagyon régen még így volt: a *fajsúly* az a viszonyszám, amely megmutatja, hogy valamely testnek, vagy anyagnak a súlya a vele egyenlő térfogatú víz súlyához képest viszonylagosan mekkora. Hogy a víz súlyát megállapíthassuk, szükségünk van a test, anyag térfogatára. Ezt a testnek vízbe, vagy kénesőbe való merítésével, avagy az anyag szerint más módon — szabályos alakú test (pl. próbatest) esetében ennek méreteiből — állapítjuk meg. És mert a mértékegységek között ugyanegy számértékű viszony van (1 $cm^3 = 1$ g, 1 $dm^3 = 1$ kg, 1 $m^3 = 1$ t), a fajsúly fenti értelmezését úgy is fogalmazhatjuk, hogy az a test súlya és térfogata közötti viszony, akkor t. i., ha a súlyt és térfogatot egyenlő számértékű mértékegységekkel fejezzük ki.

A két, velejében egyforma értelmezést képletben így szemléltetjük: $\gamma = \frac{G}{g} \doteq \frac{G}{K}$. A második, vagylagos ($\doteq$ jellel jelzett) értelmezést így is lehet kifejezni: a fajsúly a test térfogategységének a súlya, vagyis a *térfogategységsúly*, ha azt a térfogategységnek megfelelő súlyegységekkel fejezzük ki.

A szilárd halmazállapotú testek között vannak olyanok, amelyekben kisebb-nagyobb üregek vannak, anyaguk nem tölti

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

ki tökéletesen a térfogatukat, pl. a természetes felépítésű, sejtüregekkel bíró fa, az ú. n. *tömörfa*. Ennek a fajsúlyát vagy térfogategységsúlyát egy kicsit erőltetett rövidítésű, de megszokott szóval ***tömörfajsúly***nak (ugyanis nem a fajsúly tömör, hanem a fa) mondjuk, sőt a gyakorlati életben jóformán csak ezzel számítunk. Gyakran egyszerűen csak ***fajsúly***t mondunk. Az anyagnak, az üregek nélkülinek, a fajsúlyát, térfogategységsúlyát (pl. a fa sejtfalaiét) ***anyagfajsúly***nak nevezzük. Vannak olyan anyagok, amelyek a térfogatukat tökéletesen, üregek nélkül megtöltik. Ezek anyagfajsúlya azonos a tömörfajsúlyukkal. Sőt lehet valamely térfogatot megtöltő testhalmaz (pl. tűzifasarang, rőzseköteg, kavicsrakás, homokhalom) fajsúlyáról is szólni. Ezek fajsúlyát, ürtérfogatuk egységének súlyát, legrövidebben: ***ürtfajsúly***nak mondjuk. Igaz, hogy ezt a fogalmat, elnevezést nagyritkán, inkább csak elméleti fejtegetésben használjuk. A gyakorlatban rendszerint csak a testhalmaz valamely ürtérfogatának valamely súlyegységgel kifejezett súlyával élünk, pl. 1 $üm^3$ (üm) fa súlya kg-ban, 1 hl búza súlya kg-ban (az ú. n. hl-súly), tehát olyan súlyegységekkel, amelyek a fajsúly fogalmához nem találnak. Találó lett volna ugyanis az első példában a tonna, a másodikban a métermázsa.

Újabban — nem tudom pontosan, mióta, de 1925-ben már járta — az anyagvizsgálók nemzetközi szövetsége úgy határozott, hogy a térfogategységsúlyt „térfogatsúly"-nak *(Raumgewicht)*, az anyagfajsúlyt „fajsúly"-nak *(spezifisches Gewicht)* nevezi. Pedig világos, hogy mind a két újszerű elnevezés alapjában ugyanazt a fogalmat jelenti, mind a kettő fajsúly, és mind a kettő térfogategységsúly is egyszersmind. Legföljebb az a különbség van köztük, hogy a szorosabb értelemben vett fajsúlyt viszonyszámmal jelezzük, a térfogat(egység)súlyt pedig a térfogategységnek megfelelő súlyegységekkel. Mellékesen megemlítem, hogy az anyagfajsúlyt alighanem *Sachs*, amikor a fáét 1·56-nak megállapította, *„Festgewicht"*-nek nevezte el (l. a *Gayer*-féle Erdőhasználattan 1935-i kiadása 53. lapján); ugyanez a könyv azonban használja a *„Raumgewicht"* szót is, de annak adatait mégis a víz súlyára vonatkoztatott viszonyszámok 100-szorosában közli.

Az elmondottak természetes folyományaként javaslatom ez:

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

használjuk mi magyarok, ha magyarul beszélünk, írunk, a fenti képletben értelmezett és γ-val jelzett fogalom általános nevéül a ***fajsúly*** szót és nagyságát fejezzük ki a *víz súlyára vonatkoztatott viszonyszámmal.* A fajsúly különböző formáit pedig nevezzük el így. 1. A testek fajsúlyát, akár üregesek azok, akár nem, a különben helyes térfogategységsúly helyett ***testfajsúly*** nak, köznapi használatban egyszerűen ***fajsúly*** nak, pl. a szokásos elnevezésű tömörfáét is. 2. Az ürtérfogatot megtöltő fahalmaznak a fajsúlyát — ha ugyan ezzel élni akarunk — mondjuk általában ***halmazfajsúly*** nak és mert a faválasztékok halmaza lehet szabályosan összerakott *sarang, máglya* és csak valami formába összehányt *rakás,* ezek fajsúlyát nevezzük ***sarang-, máglya-*** és ***rakásfajsúly*** nak. 3. A testek anyagának, általában az anyagnak a fajsúlyát nevezzük ***anyagfajsúly*** nak. A ***térfogatsúlyt*** szót pedig hagyjuk meg a fajsúlyhoz nem illő súlyegységekkel kifejezett, fenti *ürmétersúly-, hektolitersúly-*féle elnevezések *általános* nevéül.

Persze, ez a sokrétű javaslatom — mint ahogy a víztartalomnak bruttószázalékkal való kifejezésére tett javaslatom is — ellenkezik az anyagvizsgálók határozatával, mégis megtettem. Mert, ha egy fogalmat magyar szóval lehet, vagy kell elnevezünk, azt a *fogalom értelme szerint kell megállapítanunk* és nem szabad az idegen elnevezést szószerint utánoznunk, különösen ha az nem logikus. Elvégre, ha a magyar nyelv szelleme szerinti észjárással megfelelő szavakat sikerül találni, miért ne használnók ezeket, hiszen a magyar nyelv is felségjogú a maga dolgaiban. És ha attól kell tartani, hogy akár szóbeli, akár írásbeli közlésünkben ezeket a kifejezéseket nem értenék meg, vagy félreértenék, hát az első használatkor vagy megmagyarázzuk, vagy megadjuk az eddig használt régi, esetleg idegennyelvű elnevezést, pl. anyagfajsúly a. m. a mostani német *„spezifisches Gewicht“.*

Falap. (L. a *Furnier* címszót.)

Fehlkantiges Kant-, Bauholz = ***tompaélű szegletesáru.*** (L. ott.)

Fejszeformájú szerszámok. Ezek *egynéhányának* a nevéhez

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

való hozzászólásomra az késztetett, hogy egy hozzám került félhivatalos iratban zagyva elnevezéseket találtam. Az erdei famunkák fajtái szerint két csoportjukat lehet megkülönböztetni. Az általában súlyosabb, hosszúnyelű *fejszé*ket és a könnyebb, rövidnyelű *baltá*kat. A fejszék alakja vidékenként elég változatos formát vett fel, sőt a szerint, hogy milyen munkához készülnek, vannak: *döntő-, irtó- (ortó-), ágvágó-, hasító-, faragófejszék.* Újabban gyári készítésük következtében kevesebb forma kerül forgalomba, sőt az ipari szabványosítással, úgy látszik, még ezek is csökkenni fognak. A balták formái hasonlóképpen apadóban vannak. Közös elnevezésük ***erdei fejszék*** ill. ***erdei balták***.

Feldolgozás. (L. a **2.** pont a.) Ez azoknak a *megmunkálások*nak az összefoglaló elnevezése, amelyekkel az *erdei választékok*ból *ipari választékok*at készítünk akár az erdőben, akár azon kívül kézműipari, vagy gyáripari üzemekben. Két főcsoportjuk van: az *erőművi* (mechanikai) és *vegyi* (chemiai). Az alábbiakban csak a fa feldolgozásának *fontosabb* megmunkálásait szedem sorrendbe, hozzávéve harmadik csoportul a fa műszaki tulajdonságainak a javítását.

A fa erőművi feldolgozásának a fa oszthatóságán alapuló, *jellemző* megmunkálásai: a *fűrészelés, faragás, hasítás, daraboló, gyalulás (szeletelés), lefejtés, őrlés,* továbbá a kikészítő *esztergályozás, marózás, gyalulás, simítás, csiszolás* és *fúrás.* A fa egyesíthetőségén alapuló megmunkálások: a *fonás* s hasonlók, a *rétegelt áruk* és a *mesterséges fa* készítése. A fa alakíthatóságán alapuló megmunkálások: a *hajlítás* és *préselés.* Ezekkel a megmunkálásokkal a fa vegyi összetételét nem változtatjuk meg, tehát a készítmények anyaga a természetes felépítésű fa marad. A választékcsoportokat a jellemző megmunkálásukról nevezzük el, pl. fűrészelt készítmények, áruk stb.

A fa vegyi feldolgozásának jellemző megmunkálásaival a fa vegyi összetételét megváltoztatjuk, a legtöbb esetben teljesen felbontjuk, úgyhogy a készítmények más, nagyon különböző vegyületek. A vegyi szerekkel való feldolgozás jellemző megmunkálásai: a *kivonatanyagok készítése, fasejtanyaggyártás,* stb. A hővel való felbontás jellemző megmunkálásai: a *lepárlás* (szénégetés, stb.), a mótorhajtó *fagáz* (erőgáz) *készítése.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

A fa műszaki tulajdonságainak javítása nagyon sokféle és igen különböző művelettel eshetik meg. Ilyenek: a *gőzölés, tömöttítés, tartósítás, tűzállósítás* stb.

Felkészítés. (L. *Aufbereiten* címszó a.)

Furnier (furnír, funér, fonér) = ***falap*** Ez a nagyon vékony, 3 mm vastagságot ritkán elérő, eredetileg, értékes fafajokból fűrészeléssel készült készítmény a fenyőfából való bútor és egyebek külső borítására szolgált s ezért „borítólemez"-nek nevezték el. Ez az elnevezés akkorában helyes is volt, de most már elavult. A „furnír"-t már régóta nemcsak borításra, hanem nagy mennyiségben rétegelt áru (lemezek, táblák), sőt gyufaszálak, gyufa- és csomagoló dobozok készítésére is használják. Ennek következtében most már bútorborításra nem alkalmas ololcsó fából és puhafából is készítik, de fűrészeléssel nagyritkán. „Borítólemez" egymagában is elég hosszú, e mellett nem fejezi ki, sőt kizárja a rétegelt áru „közlap"-jait, a gyufa szálának és dobozának nyersanyagát. Azért javaslom az eddigi elnevezések helyett az egységes, rövid és szakkifejezésnek jól alkalmas *falap* szót (a ‚papírlap' szó mintájára), a „lemez" pedig maradjon *csak* a szelvények legvékonyabb csoportjának elnevezésére azért, mert a Magyar Szabványügyi Intézet már a szelvények vékonyjára fogadta el. (A falapok készítési módja szerinti elnevezéseket l. a *Gesägtes, Gemessertes* és *Geschältes Furnier* címszók alatt.)

Fűrészek. Ezek egynéhányának helytelen elnevezését ki kell javítani. A kézzel működtetett, kézihajtású ú. n. ***kézi fűrészek***nek, m. p. a nagyobbaknak, legtöbbször két embertől vont ú. n. ***kétfogantyús fűrészek***nek két csoportját lehet megkülönböztetni a szerint, hogy a fa beléhez, rostjaihoz viszonyítva milyen irányban való fűrészelésre legalkalmasabbak. Az egyik csoportbeliek a fának keresztirányban való fűrészelésére készülnek s fogaik a penge oldaláról nézve egyenesen állók, részarányosak és mindkét irányban vonva vágnak; ezek összefoglaló elnevezése: keresztben-, vagy harántvágó-, röviden: ***keresztfűrészek***. A másik csoportbeliek a fának hosszirányban való elfűrészelésére

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

valók, fogaik ferdék, nem-részarányosak s így csak egy irányban vonva vágnak, ezek a hosszbanvágó, ú. n. ***hosszfűrészek***. Mind a két csoportbeliek lehetnek szabad, befogatlan, kifeszítetlen pengéjűek, két-, vagy nálunk ritkán egyfogantyúsak, és lehetnek befogott, valamiféle feszítőszerkezettel kifeszített pengéjűek, ***két-***, vagy ***egykéztűrészek***, akár ***két-***, akár pedig ***egyfogantyús fűrészek***.

A befogatlan pengéjű, kétfogantyús ***keresztfűrészek***nek két főalakjuk van. Az egyik alak jellemzője az *íves él*. Az ilyen fűrészt használjuk a fának fűrészeléssel való döntésére és törzsrészekre való felfűrészelésére. A másik alak jellemzője az *egyenes él* (a fogcsúcsokat összekötő vonal egyenes) s az ilyent használják az ácsok keresztben, vagy ferdén való fűrészelésre. Egy félhivatalos kiadvány az ívesélű fűrészt „keresztfűrész"-nek és az egyenesélűt „erdei fűrész"-nek akarja elnevezni. Mintha bizony az egyenesívű nem volna szintén keresztfűrész és mintha az erdei munkában ezt használnók, ez volna alkalmasabb! Hát csak maradjunk a már vagy hat évtizede használt és természetszerű megjelölése mellett és nevezzük tovább is az ívesélű, kétfogantyús fűrészt közönséges, döntő-, ill. leghelyesebben ***erdei fűrész***nek, az egyenesélű kétfogantyúsat pedig ***ácsfűrész***nek. Ezeknek az elnevezéseknek a helyességén nem ejt csorbát pl. az, ha az ács egyszer-másszor a fát a maga szerszámával is levágja, és az sem, hogy a hivatásos favágó, ha a fűrésze elromlik, ácsfűrésszel megy ki az erdőbe, de még az sem, ha kényszerűségből — láttam ilyet is — nagy hosszfűrészszel vágja le a fát.

A befogott, kifeszíthető pengéjű fűrészeknek szintén két főalakja van. Az egyik egyszerű, rugalmas, feszítő félkeret, az ebben el nem fordítható penge éle egyenes, vagy kevéssé íves, a fogak egyenesek, egyszerűek. Ezt a fűrészt az erdőben nem nagyon vastag fának keresztben való elvágására, vékony fák ledöntésére, ágak eltávolítására használjuk, és ***kengyeles fűrész***nek nevezzük. A másik alak feszítője szintén egyoldalú, de zsinór feszíti meg, a penge benne elfordítható, a fogak ferdék és főként az asztalosok, de más faiparosok is, használják különféle fűrészelésre, azért e szerint is többféle „kivetel"-ben*) készül. Ezt

*) Lásd a „*Kivitel*" címszót.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

az alakot a félhivatalos irat „összerakható kézifűrész"-nek nevezi, pedig az asztalosok által használt fűrészek összefoglaló neve „kávás fűrész" *(Frecskay)*, de közérthetőbben ***asztalosfűrész***nek nevezhető.

A szabad és egész keretbe közbül befogott pengéjű *hosszfűrészek*et főként az erdei munkások és ácsok használják vágányaljak, gerendák és pallók kifűrészelésére. Ezeket a fűrészeket már régóta — alighanem a német *„Spaltsäge"* mintájára — „kézi hasítófűrész"-nek mondjuk. Ez megszokott elnevezés ugyan, mégsem vélem megtarthatónak. Mert a fát hosszában kétfelé választhajuk ugyan fűrésszel, de kettéhasítani csak ékalakú szerszámmal végzett szétfeszítéssel lehet s így a szokásos elnevezés afféle „fából vaskarika". Hát inkább nevezzük ezeket a fűrészeket egyszerűen ***kézi hosszfűrész***eknek.

A *gépihajtású fűrészek* között is van „hasító keret-, kör- és szalagfűrész". Persze ezekkel sem lehet a fát műszaki szempontból nézett hasítással megmunkálni, hanem csak szétfűrészelni. Csak arra valók, hogy pallóból vékony deszkákat fűrészeljenek ki és ennek megfelelő szerkezetük is van. Ezért helyesebb elnevezésük ***pallókeretfűrész*** stb., mert a felfűrészelendő munkadarabjuk palló, és mert hasonló megokolással van ***tönk-, csonkatönk-*** (prizma-) ***keretfűrész***.

Fűrészelt falap. (L. *Gesägtes Furnier* címszót.)

Gemessertes Furnier, Messerfurnier = ***szeletelt falap***. Ez a vékony falap úgy készül, hogy kellőképpen megpuhított munkadarabról, legtöbbször *falaptönkről*, a fa rostirányára merőlegesen, géppel lassan hajtott, a tönknél hosszabb és az egyenesélű gyaluvashoz hasonló, igen éles metszőszerszám vágja le minden második menetében egyenkint a falapokat. Az ilyen módon készített falapokat már elejétől kezdve és megmagyarázhatatlanul szintén „fából vaskarika" módjára „hasított" borítólemezeknek nevezték el. Pedig itt feldolgozástani (technológiai) értelemben vett hasításról szó sincs, csak éles éllel való metszésről, sőt, hogy a metszőélnek a fába való behatolása még a legcsekélyebb hasadást se idézze elő, a fát meg is puhitjuk.

Ezért az így előállított falapokat szinte már három év-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tizeddel ezelőtt „gyalult" falemezeknek kezdtem nevezni annak alapján, hogy ezek is, más elnevezésű vékony lemezek is, a kézi gyalulás módjára készülnek. A mult év januárjában egy félhivatalos helyhez intézett javaslatomban a „szeletelt" szót ajánlottam, azzal a megokolással, hogy a lefejtett lapokkal ellentétben laponként választódnak le a munkadarabról. Ez a szakkifejezés ugyan merőben szokatlan, de jó oldala, hogy jellemző és nem ad alkalmat olyan félreértésre, mint amilyen a gyalult falap szóval megeshetik, mert ezt a gyalulással készítettre és a kész, utólag meggyalultra is lehet érteni. A „hasított, késelt" szavakat, mint lehetetleneket, semmiképen sem szabad használnunk!

Gesägtes Furnier, Sägefurnier = ***fűrészelt falap.***

Geschältes Furnier, Schälfurnier = ***lefejtett falap.*** Készítésének közönséges módja alapjában az, hogy a megpuhított munkadarabot *lefejtőgép*be (nem: hántó-, még kevésbbé hántológépbe, mert az ilyen a fa *kérgének* a lehántására készül) középpontosan befogjuk, a géppel lassan forgattatjuk és hozzá a forgásával szemben, a forgástengellyel egyközű, hosszú, egyenesélű, éles metszőszerszámot nyomatunk a géppel egyenletesen a tengely felé közeledőleg. Ilyen megmunkálással a fáról tetszőleges vastagságú falapot fejtünk le — éppen úgy, mint amikor a rajzoló mértanban a henger felületét síkbafejtjük — azzal a különbséggel, hogy a falap olyan egyetlen szalagban válik le a fáról, amelynek szélessége a munkadarab hosszával egyenlő, hossza pedig akkora, amekkora a fából telik. Az így készített falapot most széltében „hántolt, hámozott, esztergályozott" szavakkal nevezik. Ezek annyira szörnyűséges, sőt képtelen elnevezések, hogy helytelenségüket nem is szükséges kimutatnom. Az egyedül helyes elnevezés: lefejtett falap.

Ezúttal célszerűnek vélem megemlíteni — ha nem is tartozik szorosan ebbe a közleménybe — a *lefejtett falapok* nemrégen felmerült két különleges alakját. Az egyik a *laponként* lefejtett. Ez úgy készül, hogy a munkadarabot erősen külpontosan fogják be a gépbe. A másik pedig a *kúposan* lefejtett. Ennél a lefejtőgép úgy működik, mint a közönséges, nem maró-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

szerszámú, kis ceruzahegyező és a falap egyszalagú ugyan, de nem egyenes, hanem összetéve, a tönknél jóval nagyobb átmérőjű hengeralakot mutat.

Göcs: a fa ágainak az a része, amely a törzs, vagy az ágas ág fájában ül. Amíg az ág él, addig a beágyazott részének (ú. n. gyökerének) az ágyául szolgáló fatest fapalástjai (évgyűrűi) átmennek a göcsbe is, az ág elhalása után képződött részét azonban a beágyazó fatest csak körülnövi. A gömbölyegfának (l. *Rundholz* címszó a.) és beles, vagy átmetszett belű készítményeinek minden göcse a beágyazó fatesttel egészben, vagy részben összenőtt. Ha az ilyen göcs a szelvény szélességi lapja irányában fekszik, ***keresztgöcs***nek mondjuk. Ezek az összenőtt göcsök még a fa teljes kiszáradása után sem hullanak ki. A beles és félbeles szelvényeken, léceken és hevedereken kívüli farészekből kikerült efféle fűrészelt áruk legtöbb göcse nagyjában a vastagság irányában fekszik és a szélességi lapokon látszik a két kereszt-, vagy ferdemetszete. Ezek az ú. n. ***keresztülmenő*** göcsök, amelyek a beágyazó fatesttel egészen, részben összenőttek, vagy csak körülnőttek és ennek alapján ***benőtt, félig benőtt*** és ***kihulló göcsök***nek nevezzük őket.

Gömbölyegfa: l. *Rundholz* címszó alatt.

Grand = ***durva homok.***

Grus = ***murva.***

Gyérítés (maga a munka), *gyérítővágás* (a munka és helye). Valóban ideje volna már, hogy a „*Durchforstung*" szó magyar megfelelőjének megállapításában nyugvópontra érjünk. Ne vegye rossz néven *Mihályi*, hogy az „Erdészeti Lapok" 1939. évi kötetének 224. lapján kifejtett elgondolása után is megmaradok a már fennebb, a **2.** pontban megismételt véleményem mellett. Hogy t. i. fogadjuk el egységes szakszóul a most általában használt ***gyérítés*** szót és a „szorosabb értelemben vett erdőhasználat"-ra az ***erdőlés*** szót. Az pedig, hogy ennek az utóbbi szónak a gyérítés jelentésében való használata ellen vagyok, ne vétessék kegyeletsértésnek. Nagyjaink tisztelete bennem is él (pl. Kisiblyén befogat-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tam és fallal biztosítottam egy forrást s azt kőbevésve *Fekete Lajos*ról neveztem el) és méltóbb megörökítése volna a nevüknek, ha pl. Budapesten „*Illés Nándor Erdészotthon*", Lillafüreden „*Vadas Jenő Erdészüdülő*" volna létesíthető. Ilyen intézménye már sok tisztviselői karnak van s jó szolgálatot tenne a szegény erdészeknek is, ha szerény berendezésűek lennének is.

Az állománynevelő, már jövedelmet adó gyérítés célja az állomány sűrűségének, vagy főként záródásának a csökkentése. Nem lehetne az ilyen gyérítést „sűrűséggyérítés" avagy „záródásgyérítés" szóval illetni, esetleg röviden a régi jó magyar alszeg, felszeg, alház, felház stb. mintájára a *Nieder-*, ill. *Hochdurchforstung*-ra *algyérítés*-t, ill. *felgyérítés*-t mondani? A jövedelmet adó gyérítések előtti állománytisztító műveletre jó elnevezés a *tisztítás*. A fa véghasználatába tartozó *Lichtung* szóra pedig a ***vigályítás, vigályvágás*** kínálkozik. Igaz, hogy ezek afféle ócskaságok, amelyek *Divald* és *Wagner* műszótára szerint a *Durchforstung, Durchforstungshieb* jelentésben voltak használatosak. A „vigályos" szó pedig *Szinnyei* „Tájszótár"-a szerint „szórványos, elszórt", tehát igen gyér elhelyezkedést jelöl az Alföld nagy részén és Baranyában. A köznyelvben nem járatos, de éppen ezért és mert ízes magyar szó, alkalmas lenne szakkifejezésnek a fenti értelemben. Hogy a nagyközönség nem érti meg külön magyarázat nélkül, az igaz. De hát ez megesik a köznyelvben használt más szóval is, ha mint szakkifejezésnek más jelentése van. (Pl. most olvasok egy kiváló könyvet, amely vastag, hosszú tönköt mutat be rajzban és azt — gerendának nevezi . . . !)

A javasoltam szakszókkal kirekesztettem a faállománybeli vágásos munkák elnevezései közül az alapjában azonos, de az eddigiek szerint mégis más munkákat jelentő és így zavart keltett „ritkítás, ritkítóvágás" szavakat és visszahelyeztem az ***erdőlés*** szót az *eredeti jelentése* — hogy úgy mondjam elhivatottsága — szerinti fogalomban való használatra.*) Arra, amely az

*) A szerző érvelése világos és minden tekintetben helytálló.

Oktalanság lenne tehát mereven ragaszkodni egy korábbi állásponthoz, csak azért, mert az „Erdészeti Lapok" szerkesztősége képviselte.

Nem is látunk különösebb nehézséget abban, hogy a szerző elgondolása valóra váljék, mert hiszen a gyakorlat ma is leginkább „*gyérítés*"-nek mondja a „*Durchforstung*"-ot. Mindössze arra lenne szükség, hogy a készülő

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

erdei termékekkel való munkák közül csak az erdei választékokkal, ezek elkészítésével, összegyüjtésével és szállításával járó munkákra vonatkozik és független az állomány gyérülésétől, ha sokszor vele jár is. Ezzel tehát az erdőhasználatnak azt a körét jelölöm meg, amelyet előadásaimban — mert szükség volt rá — „a szorosabb értelemben erdőhasználat", vagy „kitermelés" szavakkal kellett illetnem.**)

Halbholz = általában: ***télfa***, különleges: ***téltönk***, teljes, vagy szélezett (az *angolféltönk* formájára. L. *Wagenschuss* c. a.)

Háncs: a fakéreg belső, hosszúrostos rétege. Ezt a szót csak azért vettem bele a szószedetbe, mert a FSz — igaz, csak egy helyt és nyilván íráshibából, de mégis nyomtatásban — a fa szijácsát nevezték így.

Hántolt: hibás képzésű szó. Helyes: ***hántott*** pl. meghántott fa, vagy akár hántott fa, lehántott kéreg. Amikor a fát *hántással*, vagy *faragással* (lekaparással) a kérgétől megszabadítjuk, a kétféle munkát együtt ***lekérgezés***nek mondjuk. Ehhez hasonló elnevezés az almának, burgonyának a hámozása. Előfordul azonban, pl. a gyantahasználat egyik-másik eljárásában, a kéregnek olyan megmunkálása, amikor csak a legkülső, a háncs rétegéig nem érő, elcserepesedett hámréteget választjuk le. Németül ezt a munkát *Röten*-nek, *Rötung*-nak ne-

---

új erdőrendezési utasítás végleg elejtse a sok zavart okozó *„ritkítás"* szót és helyébe a javaslat szerinti *„vigályítás"*-t ültesse. Minden bizonnyal hasznos cselekedet lenne! *(Mihályi.)*

**) Ha az állománybeli munkák elnevezései sorából kirekesztett *ritkítás* szó csak a csemeték ritkításának szakszavául marad meg, akkor — következetesen használva a kifejezéseket — már nem okozhat zavart. Egyébként érdekes az állománybeli és csemetekerti munkák alapjában hasonló műveleteinek a párossága: tisztítás — gyomlálás, gyérítés — ritkítás, végvágás — kiemelés és mint az utóbbiak esetleges egyik művelete: vigályítás — ..... A kipontozott helyre nem tudok talpraesett szót. Kérem szaktársaimat, segítsenek! Lehet, hogy magyar munkásaik erről való beszédjéből kikerül alkalmas szó a következőképpen körülírt fogalom elnevezésére. A felnevelt egy-fafajú és -korú csemeték nem mindíg egyformák. Vannak közöttük kimagaslók is, elmaradtak is. Ha csak a kimagaslókat akarjuk kiültetésre felhasználni, tehát a többiek közül csak ezeket kiemelni, ilyen válogató kiemelésre keresek szót. Ha ennek a munkának az egy szóval való megjelölése nélkül meg is tudunk élni, szép lenne a fenti párhuzamossági szósort kiegészíteni.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vezik. Ilyen értelmű szavunk nincs. Eddigelé a vörösítés, hámozás és ***lecserepezés*** között választhatunk. Persze mind a három erőltetett és félreérthető. Még tán a harmadik szó lenne legalkalmasabb a három közül. Kérem szaktársaimat, kutassanak fel valami jó tájszót!

Hántolt falap kétszeresen is rossz, a *hántott, hámozott* falap sem jó. Ennek egyedül helyes elnevezése ***letejtett*** falap (l. *Geschältes Furnier* címszó a.).

Hengeres: a helyes jelentését l. *Vollholzig* c. a., a *Rundholz* értelmére tervezett volt helytelenségéről l. ott.

Hochdurchforstung: l. a *Gyérítés* címszó alatt.

Hochmoor = ***telláp.***

Humid = ***nyirkos.***

Humus = ***televény.***

Importfa = ***behozott fa.*** *Exportfa* = ***kiviteli fa.***

Ipari választék: l. *Feldolgozás* címszó alatt.

Kantholz = ***szegletesáru*** (l. ott).

Kernholz = ***geszt,*** a fának — keresztmetszete szerint — az a belső, elgesztesedett része, amely a fa életműködésében már nem vesz tevékeny részt. Jóval kevesebb vizet tartalmaz az élőfában, mint a *szíjács.* A gyakorlati életben elég csak az ú. n. ***színtelen gesztet,*** azaz a szíjáccsal egyszínű és a ***színes gesztet*** a szíjácstól eltérő színű gesztet megkülönböztetni.

Kivitel, | *ezés.* Ezt a két, műszaki nyelvünkben nagyon elharapódzott, de hibás használatú szót is meg kell említenem. Bizonyára a német *„Ausführung"* volt a mintája hibás használatuknak. Amikor az épületet, stb. a terve szerint megépí-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tik, legtöbbször azt mondják, hogy a „tervet kivitelezik", stb. Jó magyarsággal a tervet ***megvalósítjuk***, vagy akár ***végrehajtjuk*** és a mérnök, aki a tervet elkészíti, a ***tervező*** mérnök, az pedig, aki a létesítmény elkészítését vezeti, a ***megvalósító*** de nem „kivitelező" mérnök. A másik hibás használat példája: egy fejsze készítésének tervében olvastam ezt: „kivitele kovácsolt, egészen köszörült", stb. Itt a ***kikészítés, kikészítettség*** szó lett volna helyén.

Kreutzholz, Viertelholz = ***negyedfa, negyedtönk.***

Langholz = ***szálfa,*** *Flossholz* = ***tutajfa.*** (L. *Szálfa* c. a.)

Laterit: igaz, hogy téglaszínű föld, de a kőzettanban csak lateritnek mondják.

Leszámítol (*Dengl* szerint merő képtelenség) = ***leszámít.***

Lufttrocken = ***légszáraz.*** A fának az a szárazsági foka, amelyet erdőn kívüli helyen, rakodón való tárolás mellett, a száradás körülményei szerint rövid, vagy csak nagyon hosszú idő mulva egyáltalában elérhet. Ennek beállta után a víztartalom csak az évszakok és időjárás szerint változik. A légszáraz fa átlagos víztartalma az éghajlat szerint különböző. A francia *Monin* szerint, de a víztartalom bruttószázalékaiban (l. 3. pont a) kifejezve, pl. Franciaországban 13, Németországban 15, az Északamerikai Egyesült Államokban 11, homoksivatagon 5, forróégövi tengermelléken $17^{b}\%$. Az anyagvizsgálók egységesen $15^{n}\%$-nak = $13^{b}\%$-nak állapították meg.

Merkantil = ***kereskedelmi*** (minőség).

Messerfurnier = ***szeletelt falap.*** (V. ö. *Gemessertes Furnier* címszó alatt.)

Metszetek. A favizsgálatban a fa szöveti szerkezetének irányaihoz képest három jellegzetes metszet szokásos. A rostokra,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vagy pontosabban a fabélre merőleges irányú metszet a ***keresztmetszet;*** az ezzel az iránnyal egyközű metszetek a ***hosszmetszetek*** és ez a nevük akkor is, ha a fadarab rostirányú mérete kisebb is, mint a keresztmetszetbeli kisebb méret. A hosszmetszetek egyike a ***sugármetszet,*** amelynek síkja valamely bélsugáron keresztül halad, vagy ha az nem egyenes, a béltől kiegyenesítve képzelt irányt követi; a másikuk a ***húrmetszet***. Ez az utóbbi elnevezés az általános és minden fadarabra helytálló. Használjuk csak ezt mindig és sohasem a szintén szokásos „érintőmetszet"-et, amelyet csak a gömbölyegfa, meg a különleges irányban kialakított készítmény esetében lehetne találónak mondani.

Ha a fadarabot valamely keresztmetszet irányában kettévágjuk, akkor a két része hosszát határoló lapot ***bütü***-nek nevezzük. A sugármetszettel kapott lapokat ***tükör***-nek szokás mondani; a húrmetszettel kapott lapot pedig ***húrlap***-nak mondhatjuk. (Azokat a szelvényeket, amelyeknek szélességi lapjai húrirányúak, húrmetszésűeknek, vagy nagyon megrövidítve egyszerűen „húrmetszet"-eknek is mondják.)

Méretek. A gömbölyegfának meg a gömbölyegre alakított (pl. esztergályozott) készítménynek a vastagságát, vastagságait vagy a ***vastagság,*** vagy az ***átmérő*** szóval jelezzük. Az ellipszis keresztmetszetű készítmények vastagságát a *nagy* és *kistengely*lyel adjuk meg, a derékszöges keresztmetszetű készítmények keresztmetszet-méreteit pedig — általánosságban — azok ***vastagság***ával és ***szélesség***ével. A vastagságon a keresztmetszet kisebbik, a szélességen pedig nagyobbik méretét értjük, még a szegletesárunál, nevezetesen a gerendánál is, annak ellenére, hogy a gerenda szélességét sokan „magasság"-nak mondják. Bármilyen fadarabnak rostirányú méretét — az előző címszó alattiakkal összhangzásban — ***hosszúság***nak, ***hossz***nak mondjuk, még ha ez a méret kisebb is, mint a vastagság. (Legfeljebb az utóbbi esetben és félreértések elkerülése végett „rostirányú méret"-et mondhatunk.)

A fadarabok méretei a környezetük víztartalmának változásával folyton változnak (a fa összeaszik, deged, „dolgozik"),

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

azért a méretek szabatos megadása végett jelezzük mindig azt is, hogy milyen víztartalmú állapotra vonatkoznak.

Moder = ***korhadék.***

Niederdurchforstung: l. *Gyérítés* címszó alatt.

Niederungsmoor = ***alláp.***

Nutzholz = ***szerfa*** (l. ott).

Ortstein = ***kőfok.*** (Mindig vastartalmú.)

Papierholz = ***papírfa.*** Az erőművi és vegyi eljárással készíthető, papíranyagra alkalmas és erre szánt fa együttes elnevezése. Az erőművi megmunkálással, horzsolással készülő és változatlan faanyagból álló papíranyagot, a *Holzschliff*-et lehetne ***rostanyag***nak elnevezni, a vegyi megmunkálással készülő és a faanyagnak csak egyik részét tartalmazó papíranyagot, a *Zellulose*-t, *Zellstoff*-ot pedig ***sejtanyag***nak. Jobb elnevezések híján! Az előbbi nyersanyaga a ***rostanyagfa,*** az utóbbié a ***sejtanyagfa,*** a német *Schleifholz* és *Zelluloseholz* megfelelőjéül.

Parket, parketta (Parket, parquet) = *rakotta.**) Egy pályázaton, tán ezelőtt két évvel elfogadott kifejezés a kis, főként keményfadeszkácskákból, deszkadarabokból összerakott padlóra. Szakszónak nyelvtani szempontból is jó, csak még nagyon szokatlan és hosszú idő fog eltelni, amíg a nagyközönség „parkettás, parkettes" szobák helyett *rakottás*okat fog keresni. Az erdészetet az egyes deszkácskák érdeklik. Ezeket, ez új szakszó alapul-

*) Vajjon mit szólnának az illetékesek ahhoz, ha a parkett — rakotta helyett a kézitáska (retikül) mintája szerint és a *Gárdonyi* alkotta *tarsóka* szó hasonlatosságára — bár kissé megkésve — a ***padlóka*** szót javasolnám? A kedveskedő „-ka" képzővel szabályos a szóképzés, rámutat arra, hogy valami kedvelt padló lehet, sőt arra is, hogy kis fadarabokból rótták össze.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

vételével, a FSz eddigi „padozatdeszkácskák, parkettdeszkácskák" helyett *rakottadarabok*-nak kellene nevezni, a csak kifűrészelteket a *nyers*, a felhasználásra kikészítetteket pedig *kész* jelzővel illetve. A rakottadarabok készítésére szánt deszkák a *rakottadeszkák*, a készítésükre alkalmas fa, tönk pedig *rakottafa, rakottatönk.*

Planszón (plançon) = ***faragott tölgytönk***. Kétoldalt, egymással egyközűen megfaragott, vastag tönk (afféle félszegletes áru); a másik két (gömbölyeg) oldaláról a szíjácsot rendszerint le szokták csapkodni.

Quellen d. Holzes = ***degedés*** (l. a **3.** pont utolsóelőtti kikezdését).

Räumde = ***gyéres, ritkás***.

Rezervációs = ***kíméleti, tilalmas*** Megokolás a második szóhoz: Gyergyószárhegy község vagy 80 évvel ezelőtt megtiltott minden használatot egy erdejében. Ennek a tilalmazott területnek a neve is most már Tilalmas.

Rétegelt készítmény, áru: l. *Sperrholz* címszó alatt.

Rönk. Ezt a megejtő rövidségű szót a *Bloch, Block, Klotz, Sägeholz* jelentésében most már széltében használják. Hogy mióta, nem tudom pontosan megállapítani. 1868-ban még nem lehetett használatban, de még tervben sem, mert különben az „Erdészeti Műszótár"-ba már bevették volna. A későbbi erdészeti és fakereskedelmi irodalom átböngészésére már nincs időm. De a FSz 1911-i kiadása még a *tönk szót* használja következetesen és helyesen, és csak az 1926-i kiadásában lép helyébe a *rönk*, de helyenként megmaradt a *tönk* is. Ebből azt lehet következtetni, hogy az 1910-es években kaphatott lábra. Dehát miért? Tán rövid szó elérésére megcsonkították a *rönköly, rönkő, rünkő*, hasonló jelentésű tájszók első kettejét (ha nem is annyira, mint a gömbölyű-t a gömbfa szóban)? Ha rövid szó volt a cél, ott volt

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

készen a szintén tájnyelvi, de már erdészeti és fakereskedelmi szakszóvá emelt, hasonló rövidségű *tönk* szó!

Annyi bizonyos, hogy a *rönk* szó a fennebb már egyszer idézett szótárak egyikében sincs. Csak a *Révai Kereskedelmi Lexikona* IV. kötetében (1931.) van meg, itt is csak a rönkő második alakjaként, bár viszont a tönk szót csak a „*Bankrott, Ruin*" értelmében említi. Ha tehát az utóbbin kívül más szótárakban, még *Kelemen* nagy szótárában sem található, alighanem csak olyan szó lehet, amelyre a nyelvészek még nem figyeltek fel. Erre, persze, azt lehet mondani, hogy csak szakszó, meg hogy a nyelv fejlődik. Ez igaz is, de *meglévő szónak oknélküli megcsonkítása még nem fejlődés!* Azért megismétlem a már az *Abschnitt* címszó alatt tett javaslatomat. Azt, hogy a tönkfa törzsrészeit, bármire is használódnak fel, általában *tönk*-öknek (v. ö. *Abschnitt* címszót), a *szelvénytönk*öket pedig, ha mindenképpen rövid szót akarunk használni, *rönkök*nek nevezzük el, és semmiképpen *rönk*öknek.

Röten = ***lecserepezés***. (L. *Hántolt* címszó a.)

Rundholz = ***gömbölyegfa:*** minden olyan fadarab, vastag, vagy vékony, hosszú, vagy rövid, akár a fa törzséből, akár ágából vágták is ki, amely olyan keresztmetszetű, mint amilyenre megnőtt, azaz nem faragták meg sem szegletesre, sem más formára, legfeljebb annyi megmunkálásban részesült, hogy az ágait levágták és kérgét lehántották, azaz lényegben gömbölyegen hagyták. A *gömbölyegfa nem jelent szorosan vett választékot,* hanem a fának — szerfának és tűzifának egyaránt — csak olyan erdei választékait jelenti, amelyek keresztmetszete végig természetadta, nagyjában köralakú. Lehet azonban a gömbölyegfához hasonló keresztmetszetű ipari választék is, de ennek gömbölyegsége nem természetes, hanem mesterségesen, pl. esztergályozással, létesített; ilyenkor tehát gömbölyegre alakított fadarabról van szó.

Ezt az ajánlottam szakszót az arra illetékes két testület: az *Országos Erdészeti Egyesület* és javaslatára a *Magyar Szabványügyi Intézet* már elfogadta. Igaz, az utóbbival sokat kel-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

lett viaskodnom és csak az előbbinek a segítségével sikerült az elfogadtatása. És ha talán az elfogadása után nem is volna szükséges a szót és más felmerült kifejezések helyett való javaslását nyilvánosan megokolni, mégis, ha röviden is, megteszem. Azért, mert nehezen történt az elfogadása s mert hallottam egy, bár nem hozzám intézett megjegyzést, körülbelül ilyen értelműt: „hogyan lehet ilyen szót használni!" Tehát azért, hogy az ettől a szótól idegenkedőknek utat mutassak a megnyugvásra, legalább is addig, amíg nyelvünk nem termel ki helyette, erőszakoskodás nélkül, talpraesettebb szakszót, közlöm a megokolását is.

Az erdészet a *Rundholz* jelentésében már régóta használja a *gömbölyűfa* szót, bizonyára már azelőtt is, hogy 1868-ban az „Erdészeti Műszótár"-ba került. Ilyenforma elnevezés a köznyelvben is gyakori, pl. gömbölyű vas, ceruza, zsinór stb. Az ilyen kifejezések nem okoztak és nem okoznak félreértést, pedig a „gömbölyű" szónak tulajdonképpeni jelentése a „gömbalakú" és így az egész hosszában körkeresztmetszetű test jelölésére csak átvitt értelemben használjuk. (A németben is *rund* a gömb is, a rúd is.) Bizonyára úgy esett a dolog, hogy a fakereskedelemnek csekély magyar nyelvérzékű szóhasználatában a *gömbölyűfa* megrövidült *gömbfára* és onnan elterjedt az erdészet nyelvébe is (régebben a magaméba is), nyilván a rövidsége miatt. Mintha bizony pl. a rúd gömbalakú, gömbös volna. (Igen, van olyan fa is, amelyet gömbfának szokás mondani. De ennek nem a törzse gömbalakú, hanem a koronája, pl. a gömbakác, amelynek sűrű ágú és gallyú koronája nagyjában gömbalakban nő, vagy más fa, amelynek koronáját gömbalakra nyesegetik.) A csúful megcsonkított gömbfa szót már vagy három évtizede kerülöm és használtam a gömbölyűfa szót addig, amíg az ajánlottam új szakszót el nem fogadták. Javasolásának megindítója és története a következő.

1937. januárjában került hozzám a már említett félhivatalos intézmény irata, amely először vette tervbe a gömbölyűfa helyett a *hengeresfa* szót. Igen nagy volt az elképedésem a *Rundholz* jelentésére tervezett, szakszerűtlen, sőt lehetetlen szó miatt. Azonnal tiltakoztam ellene s először azt javasoltam, hogy maradjon meg az eddigi *gömbölyűfa* szó. Hamarjában azért tudtam csak ezt javasolni, mert az irat sok részére kellett terjedelmes véleményt mondanom és erre a letisztázással együtt csak

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

három napom volt. Rá kereken egy évre kaptam meg az előzővel egyező tárgyról szóló második iratot. Ebben is ott éktelenkedett a hengeresfa szó. A válaszadásra ezúttal már nem szabtak nagyon rövid időt, volt lehetőségem a szó szakszerűtlenségét bebizonyítani, sőt arra is, hogy megpróbáljam, nem sikerülne-e a kérdéses fogalomra valahonnan jobb szót kiásni, tudván azt, hogy a *gömbölyű*nek a köznyelvben két értelme van.

Ekkor aztán a véleményemet és új javaslatomat bővebben fejtettem ki. Itt csak röviden mondom el és egy részét szószerint idézem: „A kifogásoltam ‚hengeresfa' lehetetlenségét pedig így teszem kézzelfoghatóvá. Egy fa pl. 15 m hosszú törzsrészének — amelynek mint erdei választéknak *szálfa* a neve — alsó bütüje 45, felső bütüje 15 cm átmérőjű. Ha alakját valami mértani testhez akarjuk hasonlítani, röviden azt mondhatjuk, hogy a fatörzs nagyon megnyúlt paraboloidra (domború kúpra) emlékeztet, a példabeli törzsrész tehát csonka paraboloid. De előfordulnak az egyenes alkotójú kúphoz hasonló törzsek is. Mostmár kérdezem, lehet-e a példabeli szálfát azon az alapon, hogy a különböző helyű keresztmetszetei a körhöz hasonlók, hengernek tekinteni, hengeresnek mondani?" Hát bizony ezt nem lehet tenni, vagy ha teszszük, megcsúfoljuk a mértant! A hengeresfa szónak a *Rundholz* jelentésre való tervezésekor alighanem figyelmen kívül maradt a fatörzs alakja és félreértésre adhatott okot az erdészet *hengeres fa* kifejezése. Ez ugyanis nem a fakeresztmetszet köralakjára vonatkozik, hanem arra, hogy a fadarab alakja, az alsó és felső átmérője közötti igen kis különbségénél fogva a hengeralakhoz közel áll (l. *Vollholzig* címszó a.).

A gömbölyű szónál jobb szó keresése közben gondoltam a gyergyói székelyektől hallott *gombolyag* szóra. Ők ugyanis a gömbölyűfát gombolyagnak mondják. Sorra vettem a mai köznyelv szótárait s mert ezekben semmi alkalmasra nem akadtam, a Tájszótárt és a Nyelvtörténeti Szótárt is. Ebben az utóbbiban találtam igen értékes és a keresésemre elhatározó adatokat. A *Gömbölyeg* címszó alatt ezt olvastam: 1. *rotundus C., globosus MA, teres Com: Jan. rund, kugelig PPB.*

Az ezekhez az értelmezésekhez fűzött példák között van egy, éppen idevágó: „A vár kőfala mellett kívül, köröskörnyül göm-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

bölyeg fákból csinált sáncz (Lev. II. 178)". (A szónak van még 2. és 3. alatt közölt más jelentése is, de ezekre most nincs szükség.)

A régi *gömbölyeg* meg a mai *gömbölyű* egyaránt jelenti a *globusos* = *kugelrund, kugelig* fogalmat és a *rotundus* = *stabrund* szót is. Minthogy pedig a régi *gömbölyeg* nem egyéb, mint a tájszóként most is élő gombolyag szó magashangú alakja, megvan a módja az új szakkifejezés megállapításának. Mégpedig annak rögzítésével, hogy a ***gömbölyű*** = *kugelrund*, a ***gömbölyeg*** = *stabrund*. A köznyelvi *gombolyag* pedig maradjon főnévnek, pl. pamutgombolyag.

Rúdfa, rúd: l. *Erdei választékok* címszó a.

Sarang, | ol, | olás: l. *Aufsetzen* címszó a.

Schaftholz = általában: ***törzsfa,*** szorosabban: ***tönkfa.*** (V. ö. *Erdei választékok* címszó a.)

Scharfkantiges Kantholz v. *Bauholz* = élesélű ***szegletesáru***. (L. ott.)

Schleifholz = ***rostanyagfa,*** a farostanyag készítésére szánt fa. (V. ö. *Papierholz.*)

Schnittware = ***fűrészelt áru,*** nem: fűrészáru.

Schwelle = ***vágányalj***. Ennek az ipari választékcsoportnak most általánosan használt neve: *vasúti talpfa, talpfa.* Rendeltetése pedig az, hogy a vasúti vágányok sínjeit és váltóit rajta megerősítsük s így azok aljául szolgáljon. Minthogy azonban újabban, bár még kevés helyt, ilyen aljakat cementből és vasból is készítenek, a háromféle alj neve inkább fatalp, cementtalp, vastalp lehetne, mert különben — megtartva a talpfa szót, mint a fogalmat kifejezőt — az utóbbiakat cementtalpfáknak kellene mondani, afféle „kőkeresztfák"-nak. De különben is a talpfa meg a fatalp nem talpa a sínnek, váltónak, mert ezek testének alsó, lapos része az; továbbá a *talpfa* párja a *tutajfa*nak és inkább a ke-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

réktalpnak való fát jelenti. Ennélfogva az eddigi vasúti *talpfa* szó már elavult s így szükséges a kicserélése, m. p. a fent javasoltam ***vágányalj*** szóval. Rövid, mert az első tagjába beleértjük a vasút fogalmát is (pl. a széles-, keskenyvágányú vonal is csak vasúti lehet), a második tagja pedig a rendeltetését jelzi. (A továbbit l. *Vágányalj* címszó a.)

Schwellen d. Holzes = ***degedés*** (l. a 3. pont második utolsóelőtti bekezdésében).

Schwinden d. Holzes = ***összeaszás, zsugorodás*** (l. a 3. pontban).

Setzen = ***sarangolás*** (l. *Aufsetzen* címszó a.).

Slipper = ***vágányalj*** (l. *Schwelle* címszó a.).

Sperrholz = ***rétegelt áru***. Ennek a sokféle felhasználású készítmény- és árucsoportnak a lényege az, hogy téglalap keresztmetszetű, két, vagy több rétegben elhelyezett fadarabokból ragasztják össze. Az ilyen készítmény jellemzője a ***rétegeltség***, míg az összeragasztás, enyvezés a rétegek szilárd összefogásának csak eszköze, s így helyes elnevezése a szokásos „enyvezett áru" helyett a rétegelt áru. A célszerű rétegelésnek és — természetesen — a jó ragasztásnak eredménye az, hogy a méretváltozások (összeaszás, degedés), az alakváltozások és a repedezések, különösen egyes irányokban, jóval kisebbek, mint az egy darabból készült árunál, a szilárdság pedig nagyobb.

A rétegelt áruknak alakjuk és felhasználásuk szerint két csoportját lehet megkülönböztetni. Az egyik csoport készítményei hosszú és széles, de viszonylag nagyon vékony, lemez-, vagy táblaalakúak. A fennebb említett jó tulajdonságaik a lapjuk két irányában tűnnek ki és e mellett ezekben az irányokban egyenlőek is. Az egyik alcsoportjuk csupán a rétegekben váltogatott rostiránnyal elhelyezett falapokból készül, a vastagság kb. a lemezszelvény vastagságáig emelkedik. Az ilyen készítmény a ***rétegelt lemez***. A másik alcsoportbeli készítmények — mint további feldolgozások nyersanyaga — legalább három rétegből ál-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

lanak. A középső réteg, az ú. n. *mag*, vékony deszkák vagy lécek sora, és ezt a sort mind a két oldalán legalább egy, vastag és a mag rostjaira keresztben elhelyezett rostirányú falap, vagy pedig többrétű rétegelt lap fogja össze. Az ilyen készítmény a ***rétegelt tábla*** (asztalos táblának is mondják).

A rétegelt áru másik csoportjához tartozó készítmények hosszúak, keresztmetszetük nagyjában négyzetes és a hosszukhoz képest kicsiny, rétegdarabjaik mind egyező rostiránnyal illeszkednek egymásba. Pl. a deszkákból összeillesztett nyerskészítményből készülnek a repülőgépek hajtócsavarjai. A nyers alakjukban szegletes áruhoz hasonló készítmények méret- és alakváltozásai csak különböző összeaszású fafajok váltogatásával csökkenthetők.

A rétegelt áru készítéséhez hasonlít az az eljárás, amikor a puhafából készült bútort stb. nemes fákból készült falapokkal azért borítjuk, hogy könnyebb legyen, de külseje mégis a nemes fát mutassa. Ugyanúgy borítják a nem nemes fákból készült rétegelt lapokat és táblákat is. A borításhoz hasonló még a *faberakás (intarzia)* is. A borítás és berakás inkább csak kikészítő munkáknak tekinthetők.

Splint, Splintholz = ***szíjács.*** (Nem: *háncs*, l. ott.)

Staffel (stáfli, *Kantel, Eck-, Rahmen-, Säulen-, Staffel-, Stollenholz)* = ***heveder.*** (L. *Szegletes áru* címszó a.)

Stammholz: l. *Schaftholz* címszó a.

Stimulieren (stimulál) = (erd., mezőg.) ***serkent,*** (egyébként nógat, ösztökél, ingerel, érzékenyít).

Stock, Stockholz = ***csutak*** (persze facsutak). Merész javaslat! A levágott fa földben maradt tőrészének, gyökérfejének nagyon régi és mostani szakkifejezése a *tuskó*. Ennek figyelmen kívül hagyásával a FSz az 1926.-i kiadásban ugyanezzel a szóval olyan új tűzifaválasztékot jelölnek meg, amely nem a földben maradt farészből készül. Minthogy két különböző fogalomra ugyanegy szót nem lehet használni, a FSz-nak ezt az új választékát

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

először „tőké"-nek kereszteltem el, bár már akkor is haboztam, nem lenne-e okosabb inkább a mi megszokott szavunkat találóbbal kicserélni. Teltek-múltak az évek, míg végre mostani időszerű munkámban kutatni kezdtem a tuskó, csutak s hasonló szavak után régi és új szótárainkban. Az eredményt az alábbiakban közlöm.

A tuskó, ducskó, csutak, csutkó szavak — elhagyva a részleteket és egyéb, nem fára vonatkozó jelentésüket — nagyjában mind az erdészeti, mind a fakereskedelmi tuskóra érthetők, nevezetesen a köznyelvi tuskó és csutak szavak. Legegyszerűbb az egyiket az egyik, a másikat a másik fogalom szakszavául rögzíteni. Csak az nehéz, hogy melyiket melyikre! *Ballagi* „Teljes Szótár"-a szerint: „Tuskó, 2. az erdei fákon levő csomókból (= nagygöcsös részekből) vágott darab, pl. tuskóval tüzelni".

Pápán a grófi farakodón a hasábok rövidre fűrészelt, de fel nem hasogatott darabjait *tuskók*nak mondták (néh. *Illés Vidor*tól hallottam). Ezek, meg az is, hogy *Kelemen* nagyszótára szerint a *Stockbremse*-t tuskóféknek mondjuk, arra mutat, hogy a tuskó szó inkább a fakereskedelmi tuskóra illik jobban. Igaz, hogy ennek ellenében a szó erdészeti értelme áll. Viszont *Ballagi* szótárában, bár csak mint tájszóról ez olvasható: „Csutak, 4. a levágott fának tövön hagyott része", meg „Csutkó, a kivágott fának tövén hagyott része", és „Csutkosfa, tövig lebotolt és ismét kisarjadzott fa". A Tájszótár szerint „Csutakos: a kivágott erdő törzsökös maradványa", és végül a gyergyói székelyektől hallottam *csutak, csutakos* szavak megint arra mutatnak, hogy a csutak szó jobb az eddigi erdészeti tuskó fogalmára.

Mindezeknél fogva javaslom, hogy a *tuskó* szó maradjon meg a FSz szerinti választék elnevezéséül, a ***csutak*** pedig legyen a mostani, erdészeti tuskó szakszava. Tudom, hogy ezen a javaslatomon sokan elszörnyülködnek. Mégis megtettem, mert meggyőződésem, hogy nem tettem vele rosszat, ill. nem javasoltam megokolatlan dolgot. Meg aztán szert teszünk vele a levágott erdő *területét* jelző és most is élő „csutakos" szakkifejezésre, amelynek párja az irtott (ortott) fák, vagy csutakok területének többféle elnevezése: irtovány, irtvány, orotvány, ortvány és a gyergyói Orotás, amely egy kiortott erdő helyén létesült kis helységnek is a neve.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Stratifikation = (földt.) ***rétegződés*** (erd.), ***rétegezés***, *stratifikál* = (erd.) ***rétegez***.

Stückholz = ***féltönk***, nevezetesen az angol féltönk, amely tölgyfából készül és német neve *Wagenschuß*.

Stümmler = ***csonkázó***, ***csonkoló***, mert a M. Tájszótár szerint *csonkáz*, *csonkol*.

Subbia = ***kiviteli*** (már t. i. nekünk) ***hasított bükkheveder***. Rövidebben — de nem homályosabban — és a FSz szavával: ***kiviteli bükkhasítvány***. Csak a fontosabb jellegeivel teljesebb elnevezése ez volna: „külföldi bognár által használt, meghatározott méretekben, bükkből készülő, hasított, négyzetes keresztmetszetű heveder". (Szükségesnek tartom itt megjegyezni, hogy a FSz 1911.-i kiadása bükkhasítvány (subbia) néven írja helyesen, míg az 1926.-i kiadás már hibásan evezőhasítványnak [subbiának] mondja, de a bükkheveder helyes méreteivel.)

E mellett a kiviteli áru mellett a FSz 1926.-i kiadása a 117. §-ban belföldi használatra való, vastagabb bükkhasítványokról is szól. Ezeknek a neve — megkülönböztetésül az előbbitől — ***beltöldi hasított bükkheveder***, vagy ***belföldi bükkhasítvány*** kellene hogy legyen.

Sudarlós: l. *Abholzig* c. a. Ellentéte: *vaskos*, *hengeres*, l. *Vollholzig* c. a.

Súlyapadás. A fa súlya különböző okoknál fogva apadhat. Ha tehát szabatosan akarunk beszélni, a kérdéses apadást az ok valamilyen kifejezésével kell megjelölnünk, pl. a fában lévő víz elpárolgásával járó súlyapadást ***vízvesztés***nek mondjuk (l. a **3.** pont 3. harmadában).

Szálfa a gömbölyeg törzsszerfa vastagjának, a *tönkfának* (l. az *Erdei választékok* címszó alatt) az a választéka, amely 7—8 m-nél hosszabb, kéreg nélkül, légszárazon legalább 12 cm középátmérőjű és amelynek felső átmérője kéreggel együtt legalább

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

8 cm. A különböző szálfákat vastagságuk és felhasználásuk szerint különbözőképpen nevezik, pl. vezetékpózna, gömbölyeg épületifa, közepes szálfa, nagy szálfa, tutajfa, stb.

Szálirány = ***rostirány.*** A fának ugyanis rostjai vannak és ezek alkotnak nagyjában a fa hossza irányában haladó vonalakat, amelyek nem olyanok, mint a szőtt áru szálai.

Szegletesáru. A fa erőművi megmunkálásával gyártott készítmények. Keresztmetszeteik (l. *Metszetek* címszó a.) teljes méreteinek egymásközti viszonya szerint lehetnek olyanok, amelyeknek a szélessége (l. *Méretek* címszó a.) — mondjuk: elméletileg — legfeljebb kétakkora, mint a vastagságuk és olyanok, amelyeknek a szélessége a vastagságuk kétszeresénél mindig nagyobb. A készítményeknek erre a két főcsoportjára összefoglaló és rövid szót nem tudok, legfeljebb csak azt, hogy az első főcsoportbeliek *szűk*, a második főcsoportbeliek *tág keresztmetszetarányúak.* Ezen az elméletben szükségszerű elkülönítésen nem változtat az, ha a gyakorlati életben pl. a 2 cm vastag, 6 cm széles és aránylag hosszú fűrészelt árut lécnek mondjuk is, pedig a fenti értelmezés szerint deszkának kellene mondanunk.

A szűk keresztmetszetarányú készítmények a keresztmetszetük alakja szerint lehetnek ***gömbölyegek,*** ezek keresztmetszete kör-, vagy ehhez közelálló alakú és ***szegletesek,*** amelyeké rendszerint derékszögű négyszög, tehát mind a négy oldaluk megmunkált, végül ***félszegletesek***, amelyeknek nem mind a négy oldalát munkálták meg.

Itt most *csak* a szorosabb értelemben vett szegletes készítményeknek a vastagságuk szerint elkülönülő választékait sorolom fel általános elnevezéseikkel: azokat a készítményeket, amelyeket a gyakorlati életben ***szegletesáru***nak szoktunk mondani. Három választékuk van: 1. a *léc,* vastagsága gyalulatlanul, légszárazon nem éri el az 5 cm-t; 2. a ***heveder*** (régi s még hallható nevei: szarufa, keretfa, zárléc, stáfli), vastagsága 5—10 cm; 3. a ***gerenda,*** vastagsága meghaladja a 10 cm-t. Szélességük a felhasználásuknak megfelelő *keresztmetszetarány* szerint alakul. A fűrészelteknek és a fél-, vagy negyedfahasítványokból kifaragott

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

bükkhevedereknek a szembenfekvő oldalai egymással mindig egyközűek; a faragottakéi legnagyobbrészt szintén ilyenek, de a gerendákéi lehetnek kissé összehajlók is. Az ilyen gerendákat gúlásan, gúlaszerűen, a FSz szavával: kúposan faragottaknak mondjuk és az oldalak összehajlásának mértékét meg kell adni, még pedig vagy a felső bütü méreteit az alsó bütü méreteinek hányadában (a FSz szerint 2/3-dal), vagy az alsó bütü méreteinek a hosszúság 1 m-ére eső ***apadási százalékával***. A gerenda és heveder élei lehetnek a készítmény egész hosszában ***élesek*** (l. *Élesélű* címszó a.), vagy a hosszúság kisebb-nagyobb részében, sőt legújabban egészében is, ***tompák*** (l. *Tompaélű* címszó a.).

Szelvényáru. Ez az áru az előző címszó alatt a *tág keresztmetszetarányú* készítmények gyanánt jellemzetteknek az a része, amely fűrészeléssel készül. A „szelvény" szó ilyen értelemben is régi használatú. Igaz, hogy a hossz-, kereszt-, veszélyes szelvény szavakban is régi, de miután nincs a szelvények különböző választékaira összefoglaló más, jobb szavunk, *erre* használom és inkább hossz-, kereszt-, veszélyes metszetet mondok.

A szelvényáru három választéka a vastagság szerint alakul: 1. a ***lemez***, vastagsága gyalulatlanul, légszárazon nem haladja meg a 12 mm-t; 2. a ***deszka,*** vastagsága 12—39 mm; 3. a ***palló***, vastagsága legalább 50 mm.

A szelvények alakjuk szerint háromfélék lehetnek: ***szélezetlenek, szélezettek*** és nagyon ritkán, a FSz meghatározása szerint, ***kúposan szélezettek***. A szélezetlenek fokait a fa természetes gömbölyegségei alkotják és így szélességük az egyik (alsó) végükön nagyobb, a másikon (a felsőn) kisebb. A szélezetteket úgy fűrészelik, hogy fokaik egymással egyközűek. A kúposan szélezettek úgy készülnek, hogy a szélezetlen szelvényekről csak éppen a gömbölyegségeket fűrészeljük le. A raktárra készülő szélezett szelvények vastagságainak néhányát a FSz és a Magyar Országos Szabványok (MOSz) a szokványos, szabványos méretben állapítják meg, hasonlóan a szélességük alsó és felső határát is.

Szelvényfűrészelési módok. Eddigi elnevezéseik is olyanok,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

hogy kicserélésük célszerű lenne. Javaslom az eddig is használtam, egységes alapú elnevezéseket, amelyeknél mindig a szerint jelöljük meg a fűrészelést, metszést*) vágást, hogy milyen formájú munkadarabból fűrészeljük ki a szelvényeket közvetlenül. Ha gömbölyegfát, tönköt fűrészelünk fel, azt ***tönkös fűrészelés***nek mondjuk, ha a tönköt előbb a kifűrészelendő, egyforma szélességű, szélezett szelvények szélességével egyenlő vastagságra szélezzük, és ebből fűrészeljük a szelvényeket, azt röviden ***csonkatönkös fűrészelés***nek, ha féltönköt, pl. angol féltönköt fűrészelünk fel, akkor azt ***féltönkös fűrészelés***nek, ha negyedtönköt fűrészelünk fel szelvényekké, azt ***negyedtönkös fűrészelés***nek és a vastag pallónak vékony deszkákká való fűrészelését ***pallós fűrészelés***nek nevezzük. A eddig használt megjelölések: az elsőé „éles", a másodiké „prizmás", az utolsóé pedig „hasítás, hasító fűrészelés"!

Szerfa. Ezzel a szakszóval összefoglaljuk a fa erdei választékainak azt a részét, amelyet a valamiféle használati tárgynak (szálfa, gerenda, szelvény, vágányalj, stb.), vagy anyagnak (rost- és sejtanyag), röviden mondva valami *szer*nek alkalmas erdei választékká készítünk fel. Ezen a meghatározáson nem változtat az, ha a szerfát a tulajdonosa eltüzeli is, akár közvetlenül, akár közvetve, de még az sem, ha mint eredeti rendeltetésében már nem használható szerfát tüzeli el. (A szerfa erdei választékainak rendszeres felsorolását l. az *Erdei választékok* címszó a.) A szerfának ezelőtt több neve is volt: haszonfa, műfa, sőt hallottam egyszer a „műszaki fa" elnevezést is. Az első nem találó, mert elvégre a tűzifa is hajt az erdőbirtokosnak hasznot. A második jelenthet különleges minőségű, használatú fát (mint amilyen a szavak között a műszó), jelentheti a pl. a fűrészporból készült mesterséges fadarabokat és az összetételes (szintétikus), igazi műfát (mint amilyen pl. a fából készült műgyapjú). A harmadik is gyenge, mert elvégre a kazánnak tűzifával való fűtése is csak műszaki tevékenység.

Színfa. Egy félhivatalos iratban ezt a meghatározást olvas-

*) Gyergyóban azt, aki a szelvényeket a keretfűrészen kifűrészeli, metszőnek mondják.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

tam: „a gesztesedés első állapotában lévő érett fa". Teljesen fölösleges a színes gesztű fának ezt a fokozatát elnevezni, még a nagyon részletes Erdészeti Növénytan sem teszi.

Tavoletti = ***bükk ládalemez***. A láda oldalrészei készülnek belőle.

Tesztoni = ***bükk ládadeszka***. A láda fejrészei készülnek belőle, a FSz 1926.-i kiadása — helytelenül — „ládafenék"-nek nevezi.

Térfogatsúly. L. a *Fajsúly* címszó alatt.

Típus = ***jelleg***, *típikus* = ***jellegzetes***.

Tizedespont. Iskoláinkban azt tanítják, hogy valamely mennyiség egészeinek számjegyeit a tizedesrészeiktől a *tizedespont*tal kell elválasztani, pl. $\pi = 3{\cdot}14$. Szégyenlem, hogy kénytelen voltam ezt a példával együtt leírni. Szégyenlem, de egészen érthetetlen nagyon sokaknak (még hozzá művelt embereknek!) az az írásmódja, hogy a tizedespont helyett vesszőt írnak (3,14). Nem tudom, miért teszik ezt, vajjon kényelmesebbnek, előkelőbbnek tartják a hanyagul odafirkantott vesszőt, vagy csak az idegen szokást majmolják meggondolatlanul? A napilapokban, de sok, komoly nyomtatványban is, a szintén helytelen 3.14 írásmódot is lehet látni. A napilapok szokását még meg lehet érteni, de menteni ezeket sem lehet, mert a métermérték behozataláról szóló 1875. évi VIII. t.-c., ha a már régóta használt tizedespontról nem is szól, következetesen ezt használja. Illik tehát, sőt kötelességünk is a *tizedespont*ot használni, nem pedig vesszőt, vagy pontot, még ha rajtunk kívül az egész világ vesszőt, vagy alul tett pontot használ is, mert más a rendeltetésük s ha még a tizedespont helyett is alkalmazzuk ezeket, bizonytalanná válik az írás. Legyünk mi akár az egyedüliek a tizedespont használatában, mint ahogy szintén egyedüliek vagyunk a család- és keresztnevek szórendjében is.*)

*) A két egyedüliségünkkel nem vétünk senkinek, de magunknak sem, ha *a nyelvünk szelleme és büszkén, önérzetünk szerint cselekszünk.*

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ami pedig pl. a 3,14-nek a nevetséges „3 koma 14" kiejtését illeti: ha a rövidsége a csábító, hát a tizedespont használatával is lehet ilyen rövidséggel beszélni — még hozzá világos, értelmes magyarsággal — így: *„3 egész 14"*, ha t. i. a „3 egész 14-század" unalmas, vagy sok tizedes szám esetén körülményes lenne. És ha az így kiejtett, vagy leírt szám egységeinek nevét, vagy jelét is ki kell írni, azt a szám után tesszük, nem pedig a kereskedelmi életben nagyon szokásos, nyakatekert „P 25·50" írásmódja szerint.

Tompaélű az a fűrészelt, vagy faragott gerenda és heveder, amelynek élei a hosszúsága kisebb-nagyobb részében, esetleg egész hosszában nem *élesek* (l. *Élesélű* a.), hanem a fa természetes gömbölyűsége formájában — a keresztmetszetben nézve — körívalakban tompák. Ennek az utóbbi szónak az egyedül való helyességét már a *Csonkaélű* címszó alatt megokoltam, itt most csak az élgömbölyödések nagysága szerinti jellegzésről szólok és kiegészítem az Erdészeti Kísérletek 1935. évi folyamában megjelent „Tanulmány a tompaélű gerendákról" című közleményemet azért, mert a most készülő ipari szabványok legutóbbi tervezete másként intézkedik, mint a tanulmány készültekor a FSz intézkedtek volt.

A tompa élek legnagyobb szélessége, azaz az élgömbölyödések legnagyobb húrmérete, eszményi alakú és hibátlan tönk feldolgozásakor ennek felső bütüjében jelentkezik. Innen kezdve apad addig, amíg a tönk vékonyodásának mértéke és az élgömbölyödés legnagyobb szélessége szerint a készítmény hosszának valamelyik pontján, az ú. n. *átmeneti keresztmetszetben* már élesek lesznek az élek; nagyon hengeres fából készítve esetleg végig tompák is maradhatnak.

Az élgömbölyödések megengedett, viszonylagosan legnagyobb szélességét eddig a készítmény teljes szélességének, vagy teljes vastagságának hányadában volt szokás megadni. Ez a mód jó arra, hogy a tompaélű készítményeket az élgömbölyödések nagysága szerint elnevezhessük, de a feldolgozás tervezéséhez közvetlenül nem használható, hanem — egy határozottan megadott élgömbölyödés esetén — csak körülményes számítás, vagy szerkesztés elvégzése útján juthatunk pontos tervezési adathoz.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Ha ugyanis a megadott méretű és tompaságú készítményhez éppen szükséges tönk legkisebb átmérőjét kívánjuk kiszámítani, a tervezés szempontjából fontosabb oldalnak, a vastagságinak azt a méretét kell ismernünk, amelyet rajta a tompa élek között lemérhetünk. Ezt a méretet ***csonka vastagság***nak ($\bar{v}$) nevezzük és viszonylagos nagyságát a készítmény *teljes* vastagságának (v) hányadában, a ***csonkavastagsági viszonyszám***mal (ω) fejezzük ki. Ennek következtében mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kétségtelenül okosabb a tompaélű gerendát, hevedert a megengedett legkisebb csonka vastagságnak közvetlenül felhasználható viszonyszámával jellegezni.

Az egységes, azaz minden keresztmetszetarányú gerendára és hevederre egyaránt érvényes s így egyöntetűbb készítményeket adó *csonkavastagsági viszonyszámul* ($\omega = \frac{\bar{v}}{v}$) javaslom: az eddig is szokásos volt ***nagy*** *csonkavastagságú* készítményekre a fentemlített tanulmányomban megállapított **2/3**-ot, a félhivatalos irat tervezte ***közepes*** *csonkavastagságú*akra pedig az **1/2**-et. (Ezzel egyszersmind helyesbítem a f. é. február havi iratomban az utóbbi viszonyszámul tévesen írt 0·55-öt!) A csonkavastagsági viszonyszám használata — bár bemutatása kívül esik is ennek a közleménynek a keretén — röviden ez: Pl. egyenes, hibátlan és légszáraz állapotú gömbölyegfából akarunk 15×18 cm keresztmetszetméretű és 2/3 csonkavastagságú gerendát készíteni. Ennek csonka vastagsága $15 \cdot 2/3 = 10$ cm. A gerendát éppen kiadó gerendatönk felső átmérője $\sqrt{10^2+18^2} = 20{\cdot}6$ $= 21$ cm. A négyzetre emelést és négyzetgyökvonást a gyakorlatban a számok négyzeteinek ilyen számításokra összeállított táblázatával végezzük el. (A tompaélűség különböző fokaira olvasható német szavak: *fehlkantig, vollkantig, scharfkantig mit kleinen Waldkanten, waldkantig, mit üblichen Waldkanten, wahnkantig, baumkantig, baumwalzig, sägegestreift.)* Tompa éle lehet esetleg a szélezett pallónak is, legfeljebb kettő. Rendesen nagyon kicsiny és a vevő szabja meg.

Tompított él az olyan, amelyet nem a fa természetes gömbölyödése alkot, hanem mesterséges letompítás eredménye. Ilyen,

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

laposan letompított élei vannak pl. a vágányaljak egy részének, a két, vagy egy tompított élűeknek, vagy a legömbölyített élekkel kikészített oszlopnak.

Tuskó = a régi, erdészeti jelentésében ***csutak,*** új, FSz-i jelentése egy nagygöcsös tűzifaválaszték. (L. *Stock* c. a.)

Tűzifa. Ezzel a szóval a fa erdei választékainak azt a részét foglaljuk össze, amelyet a fának szerfára való alkalmatlansága, vagy valami kényszerítő ok miatt tűzifának készítettünk fel. Azaz olyannak, amelyet közvetlenül, vagy közvetve (pl. a belőle készített faszén, világítógáz alakjában) hőfejlesztésre, világításra tüzelünk el. Ezen a meghatározáson nem változtat az, ha valaki a tűzifáját szerfaként dolgozza fel, az sem, ha a kérgét szerkéregként (pl. cserzőkéreg) lehántjuk; de még az sem, ha belőle kivonatanyagokat (pl. csersav, gyanta) készítünk.

A tűzifa erdei választékait l. *Erdei választékok* cím alatt.

Vannak a tűzifának ipari választékú formái is. Ilyenek az aprított tüzelő- és az alágyújtó fa, amely az erdei választék további megmunkálásával készül, továbbá a fafeldolgozás hulladékának az a része, amely szerfaként való felhasználásra nem alkalmas.

Unbesäumte Brett-, vagy *breite Schnittware* = ***szélezetlen szelvényáru.*** (V. ö. *Szelvényáru* cím alatt.)

Vaskos, l. *Vollholzig* cím alatt. (Ellentéte *sudarlós,* l. *Abholzig* címszó alatt.)

Vágányalj. Ennek a javasoltam új szakszónak megokolását l. a *Schwelle* cím alatt. Minthogy a vágányalj a vágányok sínjeinek és váltóinak fektető, megerősítő aljául szolgál, meg kell különböztetni az egymástól eltérő méretű és számbavételű ***sínaljat*** és ***váltóaljat.*** A sínaljak keresztmetszete lehet *élesélű,* derékszögű négyszög, *két,* vagy *egy tompított éllel* készített (szabálytalan hatszög-, ill. ötszögalakú), a váltóaljaké csak élesélű, vagy két tompított éllel készült. A nálunk szokásos alakjukra, min-

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

den méretükre és minőségükre a MÁV szabványai irányadók. (A *sínalj* most szokásos neve talpfa — régebben volt közbenső és ütköző talpfa —, a *váltóaljé* váltó talpfa.)

Végfa = ***bütü***. (V. ö. *Metszetek* c.)

Viertelholz = ***negyedfa, negyedtönk***.

Vízvesztés: a fának száradásával, a benne lévő víz elpárolgásával járó súlyapadása, megkülönböztetésül a más oknál fogva beálló súlyapadástól. (V. ö. a **3.** ponttal és a *Súlyapadás* címszó alattival.)

Vollholz. Gayer könyve úgy értelmezi, hogy: azok a szerfaféleségek, amelyekben a fatörzs természetes, teljes vastagsága többé-kevésbbé megkisebbítetlenül marad. E szerint ilyen a gömbölyegfa, az egy tönkből készült egy, ú. n. *egyesgerenda, heveder, kerékagy* és *vágányalj*, mert az elsőben a törzs vastagsága csonkítatlan, a többiekben csak többé-kevésbbé csonkított. Az összeaszás és repedezés tekintetében ezek a választékok egyformán viselkednek és másképpen, mint a fél-, vagy negyedfák és az ilyenekből készült készítmények. Azért is van értelme az összefoglaló nevüknek. Erre azonban nem tudok rövid és találó szót, de még a németet sem tartom meggyőzőnek, mert a *vollholzig* egészen mást jelent, mint ami a *Vollholz*-ból következik. Egyelőre alighanem a használatos félfa, negyedfa mintájára meg kell elégednünk az *egészfa, egészfás készítmények* szavakkal.

Vollholzig = általában: ***vaskos***, szélső fokon: ***hengeres***. Vaskosnak, vagy hengeresnek általában azokat a gömbölyegfadarabokat szoktuk mondani, amelyeknek alsó és felső átmérője közötti különbség a *sudarlós*nak (l. *Abholzig* cím alatt) mondott fadarabénál kisebb, azaz a *vékonyodási száma* hosszméterenként legfeljebb 1·25 cm/m. Lehet azonban ennek a két szónak értelmében — ha *nagyjában* ugyanazt jelenti is — két árnyalatot megkülönböztetni, m. p. így: a *vaskos*nak szorosabb értelemben vett jelentése a 0·5—1·25 cm/m-nyi, a *hengeresé* pedig a 0·5 cm/m-en aluli vékonyodásra vonatkozik. Úgyhogy a famagasság

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

2/3-áig, a koronában is követhető egyenes törzsrészre a vaskos szó illik inkább (ha t. i. a vékonyodási száma nem haladja meg a 1·25 cm/m-t), mert ez sohasem hengeres; míg a korona alatti törzsnek valóban lehetnek hengeres részei (v. ö. *Abholzig* címszót).

Wagenschuss (Stückholz) = ***féltönk***, *teljes*, vagy *szélezett* (pl. angol féltönk). Az utóbbiból készült *Wagenschuss-Pfosten* = ***féltönkpalló***.

Weichenschwelle = ***váltóalj***. L. a *Schwelle* és *Vágányalj* cím alatt.)

Zelluloseholz, Zellstoffholz = ***sejtanyagfa***. (V. ö. *Papierholz* cím alatt.)

A 0·0p írásmódja és hasonlók. Valaki azt mondta egykor, hogy a $\frac{p}{100}$ kifejezésnek *0·0p* alakú írásmódja nem mennyiségtani! Megengedem, hogy az elméleti mennyiségtanban nem is járatos, az alkalmazott mennyiségtanban azonban ugyancsak szokásos, mert hiszen így is csak a *p* századrészét jelenti és amellett rövidebb és egy sorba írható. Ha az elméleti mennyiségtan is használná, bizonnyára nem szállítaná le a magas szintjét. Hasonló hozzá a kamatoskamat- és járadékszámításban általánosan szokásos $1 \cdot 0p^n$, aminek „mennyiségtani" írása még körülményesebb. Vajjon a mennyiségtan nem használ-e sok más, cifrább rövid írásmódot?*)

6. Utószó.

Hozzászólásom nem teljes. Bizonyára sok olyan idegen és magyar szó maradt ki, amelyet erdésztársaim esetleg keresni fognak. Főként az erdőhasználat szakszavait vettem sorra. Azokból is csak azokat, amelyek az utóbbi években keltették fel —

*) Másvalakiről meg azt hallottam, hogy az *aero*dinamikát *éró*dinamikának ejti ki. Vajjon miért? Hiszen a művelt nyugati nyelvekben ilyen kiejtés nincs. A német *Aero*-t ír és ejt *(Duden)*, a francia *aéro*-t ír és ejt *(Littré)*, az angol *aero*-t ír és éə (kb. éero)-t ejt *(Yolland)*. Ezek mellett az *éró* kiejtés olyannak tűnik, mint a franciáskodó otomobil kiejtés.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

valamiféle formában — különös figyelmemet. Más területekre csak nagyritkán kalandoztam el.

Még így is tán kelleténél hosszabra nyúlt a közleményem. Oka ennek egyrészt az, hogy nemcsak a már másutt kifogásolt, vagy említett szavakat vettem sorra, hanem az ezekkel összefüggőket is, sőt olyanokat is, amelyek eddig nem kerültek szóba, és megadtam — ahol szükséges volt — az értelmezésüket is. Azonkívül nem elégedtem meg a fogalmak helyes — mondjuk így: helyesnek tartottam — értelmezését az olvasó elé csak odavetni, hanem igyekeztem őt meg is győzni az eddig használt, tehát megszokott szó gyengeségéről, a javasoltam új szakkifejezés helyességéről, vagy legalább ajánlatosságáról is. Mert *nehéz a megszokottól elszokni, de még nehezebb az újat elfogadni és — használni!*

Egyszer-egyszer el is ragadott a paripám. Hosszabban szóltam esetleg valamiről, amit egyesek szerint rövidebben is fel lehetett volna tálalni. Tán túlságosan merésznek látszó javaslatokkal is állottam elő. Meg aztán néhol nem tudtam magam visszatartani egy-egy élesebb szó kiejtésétől is.

Szíves elnézést kérek hibáimért. Nem a magam javát kerestem; az Országos Erdészeti Egyesület felkérésére fogtam ebbe a munkába, szakunk és magyar nyelvének érdekei vezettek, sokat töprengve, de — örömest dolgoztam.

Javaslataimat megokoltam, elfogadásuk azonban már nem tőlem függ. Ha az enyéimnél minden tekintetben jobbak merülnek fel, készséggel csatlakozom hozzájuk. Sőt megeshetik, hogy később még magam is vethetek fel másokat, mint ahogy nem resteltem egy, korábban tévesen írt értelmező számot ezúttal kijavítani.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Beiträge zur richtigen ungarischen forstlichen Fachsprache. Von Prof. *M. Krippel.*

Als Einleitung erörtert Verfasser ausführlich den Begriff seines engeren Faches: der Forstbenutzung und gibt die Rahmen ihrer beiden Hauptgebiete (Sortenbildung im Walde, weitere Verarbeitung) an.

Anschließend daran wird die Theorie und praktische Anwendung der verschiedenen Wassergehaltsprozente des Holzes besprochen und auf jene Vorteile hingewiesen, die das zum Gewicht des feuchten Holzes gemessene und vom Verf. vorgeschlagene sog. *Bruttoprozent* gegenüber dem üblichen (zum Gewicht des absolut trockenen Holzes gemessenen) Nettowassergehaltsprozent gewährt.

Nachher folgt eine alphabetische Zusammenstellung von 136 forstlichen Fachausdrücken, wobei an Stelle der fremdsprachigen, bzw. veralteten entsprechende, von allen Seiten folgerichtig beleuchtete, ungarische Bezeichnungen vorgeschlagen werden. Ebenso wird auch auf die falsche Anwendung einiger Fachworte hingewiesen und der richtige Gebrauch eingehend begründet.

*

Contribution à la terminologie hongroise de la sylviculture, par le Prof. *M. Krippel.*

Après avoir expliqué la notion d'exploitation forestière et celle de teneur en eau, l'Auteur indique 136 expressions relevant de la terminologie de la sylviculture et propose, à la place de dénominations étrangères ou vieillies, de bonnes dénominations hongroises, dûment motivées.

*

Contributions to Correct Hungarian Forest Terminology. By Prof. *M. Krippel.*

After discussing the meaning of forest utilization and the water content percentage the author deals with 136 forest terms and proposes well-founded right Hungarian expressions instead of those now used which are obsolote or of foreign origin.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

Sajtóhibák:

21. oldalon, felülről 19. sorban: százalékkal; helyesen: százalékot.
23. oldalon, felülről 23. sorban: K_c; helyesen: K_e.

Felelős kiadó: Krippel Móric, Sopron.

© OEE Wagner Károly Erdészeti Digitális Szakkönyvtár 2020. Támogató: Agrárminisztérium szerz.sz.: EGF/68-1/2020.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
1851

RÖTTIG-ROMWALTER
NYOMDA R.T., SOPRON